

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
« _____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕНЬ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«М» ТИХОНЕНКОВА ДАР'Я ВЛАДЛЕНІВНА

Керівник: канд. філол. наук, доцент КОВТУН ОЛЕНА ВІТАЛІЇВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.І Сидоренко

«_____» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Тихоненкової Дар'ї Владленівни

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної роботи «Переклад англійських юридичних терміносполучень українською мовою»

затверджена наказом ректора від «_____» _____ 202__ р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи: Юридична термінологія заснована на розвиненій системі родовидових зв'язків термінів. Серед юридичних терміносполучень потрібно виділити певні частотні моделі побудови, а саме: номінативні, ад'єктивні, а також вербальні моделі. Окрім термінологічних словосполучень, у юридичній терміносистемі присутня велика кількість акронімів, епонімів. Також, деякі терміносполучення ґрунтуються на стилістичному засобі: метафорі, евфемізмах, метонімії. Відтворюються такі термінсполучення за допомогою перекладацьких трансформацій.

4. Зміст роботи: Розділ 1. Особливості англійських терміносполучень в аспекті перекладу; Розділ 2. Методологія дослідження англійських юридичних терміносполучень та їх переклад українською; Розділ 3. Відтворення юридичних терміносполучень в українському перекладі.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Додаток А «Основні вимоги до юридичної термінології», Додаток Б «Основні причини неточного перекладу галузевої термінології», Додаток В «Найпоширеніші моделі англійських юридичних терміносполучень», Додаток Г «Юридичні терміносполучення зі стилістичною

основою та їх переклад», Додаток Ж «Відсотковий показник способів перекладу юридичних терміносполучень».

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 18.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 18.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 26.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 05.12	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 10.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2021 р.

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис керівника)

_____ (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

_____ (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ»: 93 с., 1 таблиця, 1 діаграма, 3 схеми, 105 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: англomовні юридичні терміносполучення та їх функціонування у мові.

Мета роботи: проаналізувати проблеми відтворення юридичних терміносполучень у перекладі з англійської мови на українську.

Методи дослідження: лінгвоправовий аналіз; лінгвокультурологічний та порівняльний аналіз; словниково-семантичний аналіз; понятійний, компонентний, контекстуальний та корпусний аналіз з елементами системного аналізу; перекладацький аналіз.

Результати магістерської роботи на тему дослідження способів перекладу англійських юридичних терміносполучень українською мовою рекомендуємо використовувати при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, у лекційних курсах з стилістики англійської мови, лексикології англійської мови, теорії перекладу, вступу до галузевого перекладу, на практичних заняттях тощо.

ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕННЯ; СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ ТЕРМІНІВ;
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ; ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Особливості англійських терміносполучень в аспекті перекладу.....	8
1.1. Термін як елемент спеціальної лексики.....	8
1.2. Функціонування англомовних юридичних терміносполучень.....	17
1.3. Труднощі перекладу англійських юридичних терміносполучень.....	24
Розділ 2. Методологія дослідження англомовних юридичних терміносполучень та їх переклад українською.....	30
2.1. Сучасні дослідження галузевої термінології.....	30
2.2. Підходи до вивчення юридичних терміносистем.....	35
2.3. Методи дослідження перекладу юридичних терміносполучень українською мовою.....	40
Розділ 3. Відтворення юридичних терміносполучень в українському перекладі.....	47
3.1. Особливості відтворення структурних типів юридичних терміносполучень в українському перекладі	47
3.2. Способи перекладу родових та видових юридичних терміносполучень.....	55
3.3. Відтворення юридичних терміносполучень зі стилістичною основою у перекладі.....	65
Висновки	75
Список використаних джерел	78
Додатки	88
Додаток А	89
Додаток Б	90
Додаток В	91
Додаток Г	92
Додаток Д	93

ВСТУП

У сучасному світі усі сфери людської діяльності розвиваються бурхливо і стрімко. Відповідно, у мові з'являються нові слова та терміни, які стають дедалі звичними для кожного. Багато з таких слів увійшли в мову спонтанно і поки ще не вважаються лексичними одиницями літературної мови. Значне поповнення лексики мови відбувається за рахунок нових слів, або неологізмів. Збагачення словника відбувається і в результаті появи нових значень у старих слів.

Таке явище відбувається по всьому світу і знаходить своє відображення в різних мовах. К. А. Мякшин вказував, що мова науки, що включає головним чином терміни і термінологічні сполучення, є потужним засобом її інтеграції [47, с. 112]. О. О. Реформатський висловлював думку про те, що в розвитку наук мова не є випадковою складовою, а являє собою структурний елемент [51, с. 164]. Термінологічний сектор мови спрямований на цілеспрямоване відображення і вираження соціально організованої дійсності в сферах людської діяльності [20, с. 7].

Однозначно, термінологія є досить динамічною лексичною системою, яка розглядається в історичному аспекті, що показує, яким чином вона розвивається і змінюється відповідно до розвитку певних наук і епохи. «Термін» і «термінологія» є ключовими в будь-якій галузі; термін вже по своїй суті забезпечує точність, ясність і розуміння певної наукової думки. При цьому, незважаючи на важливе місце, яке займають ці поняття в системі наукових знань, і значну кількість досліджень, присвячених термінології, до сьогодні не існує єдиної думки щодо різних аспектів цього мовного явища.

Значна кількість теоретичних наукових і науково-практичних досліджень присвячені вивченню термінології різних галузей, а також особливостям їх перекладу, адже саме відтворення термінів є нагальною проблемою перекладознавства. Різні аспекти терміносистем досліджували М. Ю. Зубков [92], Д. В. Самойлова [102], Б. Н. Головін [21] та інші. Поняття «термін» та «терміносистема» досліджувались такими перекладознавцями, як С. В. Гриньов [23], О. В. Суперанська [55], Р. Ф. Проніна [50], М. Н. Володіна [17], Л. С. Бурхударов [9].

Розширення міжнародних контактів України потребує розробки лінгвістичних основ ефективної міжмовної комунікації. Сьогодні, коли активно розвивається торговельно-економічне та ділове співробітництво, зростає кількість транскордонних угод, учасники яких належать до різних юрисдикцій, і здійснюється безліч міжнародних проектів, окремі складові яких можуть регулюватися правом різних країн, юридичний переклад набуває все більшої актуальності. Юридична термінологія є однією із найскладніших і затребуваних сфер, у яких необхідне наукове осмислення теорії та практики пошуку міжмовних відповідностей.

Термінологічні особливості англomовного юридичного поля, в якому поєднуються різні за часом виникнення та походження терміносполучення та юридичні поняття, а також загальна термінологічна невпорядкованість англomовної юридичної термінології є складною перешкодою, яку доводиться долати в процесі їх перекладу.

Одним із способів подолання такої лінгвоправової перешкоди є створення юридичним перекладачем певної системи «перекладацьких» координат з юридично та лінгвістично обґрунтованим вибором певних міжмовних термінологічних відповідностей, причому ця система має ґрунтуватися на розумінні факторів, що породжують труднощі перекладу.

На переклад юридичної термінології з англійської на українську впливають як фактори об'єктивного характеру (наявність термінів, що відображають англomовну юридичну специфіку, багатозначність і варіативність термінів, їх семантична непрозорість, стилістично-забарвлені терміносполучення та ін.), так і фактори суб'єктивного порядку (принцип першої асоціації, загальні терміносполучення ін.).

Специфіка юридичного перекладу пов'язана з наявністю широкого категоріального апарату, що відрізняється залежно від сфери правового регулювання (публічне та приватне, матеріальне та процесуальне право, спеціальні та комплексні галузі права, загальне право, міжнародне право та ін.). Будь-який правовий документ містить вузькоспеціальну термінологію, що вживається у певній сфері права. До того ж юридична термінологія міцно увійшла в розмовну лексику і навіть у вжиток

художньої літератури. Від точного перекладу юридичного документа, як і адекватної інтерпретації правової термінології, залежить результат юридичної роботи.

Актуальність роботи визначається тим, що в перекладознавстві пропонується безліч прийомів перекладу галузевих термінів, однак всі вони носять загальний характер через новизну сучасних термінів і факторів, що впливають на їх переклад. Тому важливо звертати увагу на вимоги, що висуваються до термінів, і фактори, які впливають на вибір того чи іншого способу перекладу. Проблема перекладу юридичних терміносполучень стоїть на межі лінгвістики та права. Якісний юридичний переклад неможливий без знання порівняльного правознавства, обліку специфіки правової системи, особливостей базових інститутів та звичаїв ділового обороту. Незважаючи на прагнення до уніфікації міжнародно-правових юридичних термінів, проблема перекладу та інтерпретації терміносполучень є актуальною.

Метою дослідження є аналіз проблем відтворення юридичних терміносполучень у перекладі з англійської мови на українську.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких конкретних завдань:

- визначити поняття терміну як елемента спеціальної лексики;
- висвітлити функціонування англомовних юридичних терміносполучень;
- визначити труднощі відтворення англомовних юридичних терміносполучень;
- розглянути сучасні дослідження галузевої термінології;
- виділити підходи до вивчення юридичних терміносистем
- проаналізувати методи дослідження перекладу юридичних терміносполучень українською мовою;
- висвітлити особливості відтворення структурних типів юридичних терміносполучень в українському перекладі;
- визначити способи перекладу родових та видових юридичних терміносполучень.
- дослідити способи відтворення юридичних терміносполучень зі стилістичною основою у перекладі.

Об'єктом дослідження є англомовні юридичні терміносполучення та їх функціонування у мові.

Предмет дослідження – способи відтворення англомовних юридичних терміносполучень українською мовою.

Матеріалом дослідження слугує вибірка прикладів юридичних терміносполучень (212 одиниць), дібраних з англо-українських термінологічних юридичних словників.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні **методи дослідження**: лінгвоправовий для аналізу мовних особливостей вживання того чи іншого юридичного терміносполучення лінгвокультурологічний та порівняльний аналіз задля дослідження впливу перекладу юридичних терміносполучень на рівні культури, а також словниково-семантичний, понятійний задля аналізу вибраного матеріалу, компонентний, контекстуальний та корпусний аналіз з елементами системного аналізу для визначення основних компонентів англомовних юридичних терміносполучень. Крім того, використовувалися прийоми перекладацького аналізу з подальшою інтерпретацією зібраного матеріалу.

Наукова новизна дослідження зумовлюється тим, що поняття «переклад галузевої термінології» увійшло в науковий обіг з моменту виділення термінологічної проблематики в самостійний напрям досліджень. В останні два десятиліття масового характеру набули роботи, в центрі яких знаходяться питання перекладу галузевої термінології. Поняття «переклад термінів» в таких дослідженнях є ключовим і становить основу їх теоретичних узагальнень. Проте, питання про переклад юридичних терміносполучень вартє детального розгляду.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшому вивченні проблем, пов'язаних з особливостями творення та перекладу терміносполучень у галузі юриспруденції. Отримані результати можуть допомогти висвітлити та узагальнити питання максимально адекватної передачі юридичних терміносполучень та визначити способи їх вираження в процесі перекладу.

Практичне значення отриманих результатів визначаємо можливістю їх використання при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних

посібників, у лекційних курсах з стилістики англійської мови, лексикології англійської мови, теорії перекладу, вступу до галузевого перекладу, на практичних заняттях тощо.

Публікації отриманих результатів. Основні результати дослідження опубліковано у збірнику тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура» (листопад 2021, м. Київ) та в статті «Переклад фразеологічних зворотів англійської юридичної терміносистеми українською мовою», яка надрукована у збірнику наукових праць «Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості» (м. Київ, 2021).

Тихоненкова Д. Переклад англійських юридичних терміносполучень українською мовою / збірник тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура». Київ, 2021. С. 138-142.

Тихоненкова Д. Переклад фразеологічних зворотів англійської юридичної терміносистеми українською мовою / збірник наукових праць «Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості». Київ, 2021. С. 147-151.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕНЬ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Термін як елемент спеціальної лексики

Словниковий склад – це вся сукупність слів у мові. Це явище є складною організаційною системою, елемент якої тісно пов'язаний зі спільністю чи непрозорістю цінностей, стилістикою, смисловим забарвленням, сферою використання тощо. Лексична одиниця використовується також для позначення певних груп слів, об'єднаних одним знаком (запозичене, застаріле, словниковий запас, жаргон, діалект, поетизм тощо), а також означення сукупності слів, які використовує конкретний письменник у своїх творах. Спеціальна лексика являє собою поєднання слів, які позначають поняття певної галузі знань або діяльності. Серед спеціальних слів можна виділити спеціальні терміни та професіоналізми [21, с. 74].

Спеціальні терміни вивчає термінологія – наука, що вивчає спеціальну лексику з точки зору її типології, походження, форми, змісту (значення) і функціонування, а також використання, упорядкування і створення. Перш за все, з'ясуємо, що мається на увазі під поняттям «термін». У наш час загальноприйняте визначення поняття «термін» відсутнє у зв'язку з багатоаспектністю цього явища. Проте більшість учених сходяться на думці про те, що термін – це синтетична форма вираження, яка словесно позначає конкретне або абстрактне поняття, що відноситься до певної галузі знань або діяльності [35, с. 193].

Термін визначає поняття особливої предметної галузі та є вузьким як з точки зору змісту, так і з точки зору сфери його вживання. Термін служить професійним засобом вираження і комунікації і є частиною системи, він відображає структуру знання спеціальних предметних сфер. Найбільш розгорнуте і докладне визначення терміна було знайдено в роботі М.А. Терпак «Дослідження термінології науково-технічного стилю, як одного з видів інформативного перекладу»: «термін (включаючи науково-технічні терміни та терміни організаційно-розпорядчої

документації) – це одиниця будь-якої конкретної природної або штучної мови (слово, словосполучення, аббревіатура, символ, поєднання слова і літер-символів, поєднання слова і цифр-символів), що володіє в результаті стихійно сформованої чи особливої свідомої колективної домовленості спеціальним термінологічним значенням, яке може бути виражене або у словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому вигляді і досить точно і повно відображає основні, суттєві на певному рівні розвитку науки і техніки ознаки відповідного поняття; термін – слово, обов'язково співвідносне з певною одиницею, яка відповідає логіко-понятійній системі в плані змісту» [60, с. 281].

Ще одне визначення терміна надає А.В. Суперанська: «термін – це спеціальне слово (або словосполучення), прийняте в професійній діяльності і вживається в особливих умовах; це словесне позначення поняття, що входить в систему понять певної галузі професійних знань; це основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей» [55, с. 14].

З позиції дефініції терміна, враховуючи, що в дефініції повинні відобразитися його основні властивості та ознаки, і те, що дефініція повинна бути ємною і лаконічною, значущим є визначення терміна як слова або словосполучення спеціальної мови (певної предметної галузі), що застосовується для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів. При цьому терміном може виступити будь-яке слово або словосполучення мови за умови, що його значення включається в деяку досить чітко визначену систему понять, що відноситься до певної систематизованої галузі [21, с. 75].

Визначення, що включає в себе також властивості терміна і його відмінні риси було знайдено в роботі Е.В. Павлової «Специфіка передачі термінів різних типів» та яке звучить наступним чином: «термін – номінативна спеціальна лексична одиниця (слово або словосполучення), що є єдністю звукового знаку та співвіднесеного з ним відповідного спеціального поняття або предмета, що застосовується для точного вираження поняття або позначення певного предмету певної галузі знання або діяльності, що є складовою певної терміносистеми і вступає в системні відносини з іншими словами і словосполученнями, що вимагає дефініції і відрізняється від інших

номінативних одиниць високою інформативністю, точністю, системним характером, семантичною цілісністю, контекстуальною незалежністю, моносемантичністю і стилістичною нейтральністю» [49, с. 59].

Узагальнюючи визначення терміна, запропонованими лінгвістами та термінознавцями, і спираючись на найважливіші властивості терміна як мовного знака, термін визначається як слово або словосполучення, яке існує в рамках певної спеціальної (професійної) сфери знання, позначає спеціальне поняття певної галузі, що вимагає суворої дефініції, вживається в спеціальних умовах і є вербалізованим результатом професійного мислення. Найбільш істотними і визначальними властивостями терміна є його співвіднесеність з науковим поняттям, дефініція і системність.

У перерахованих вище визначеннях терміна вже згадувалися основні властивості терміна, або вимоги, які до нього висуваються. У більшості робіт різних авторів властивості і вимоги не розмежовуються, тому ми будемо розглядати їх як одне ціле. Перерахуємо і розглянемо їх більш детально. До основних ознак терміна можна віднести:

- наявність дефініції;
- відповідність терміна вираженому поняттю;
- велику інформаційну насиченість;
- тенденцію до однозначності;
- стилістичну нейтральність і відсутність експресії;
- системність.

Крім цих основних ознак, ряд вчених, зокрема, лінгвіст К. А. Мякшин, також виділяє ряд особливостей і вимог, обумовлених специфікою функціонування терміна, такі як:

- впровадження (загальноприйнятність);
- варіаційна стійкість (відтворюваність);
- милозвучність (вимога евфонії) [20, с. 14].

У нашій роботі згідно відповідності або невідповідності цим вимогам визначалося те, наскільки вдалим є вибір того чи іншого прийому перекладу термінів. Ще основоположник радянської термінологічної школи Д.С. Лотте висував до галузевого терміну такі вимоги: системність; незалежність від контексту (з відхиленнями, що допускаються); однозначність (яка буває абсолютною і відносною); точність; стислість (останні дві умови нерідко вступають між собою в протиріччя і при створенні терміна одним з них нехтують) [44, с. 11].

Ще одне перерахування лінгвістичних особливостей термінів зустрічаємо у Е.В. Павлової: це адекватність (як відповідність поняття сучасного наукового знання про співвіднесення об'єктів), однозначність в рамках певної терміносистеми, точність, стислість, логічність семантики, наявність дефініції, відсутність експресії і стилістична нейтральність, незалежність від контексту (з відхиленнями, що допускаються), системність [49, с. 60]. Некрасова Т.В. додає до перерахованих вище властивостей і характеристик терміну номінативний, цілеспрямований характер, стійкість і відтворюваність у мові [48, с. 74]. Також вона розділяє вимоги, що висуваються до терміну, на три групи: семантичні, формальні і прагматичні (функціональні) вимоги.

До семантичних характеристик відносять несуперечливість семантики (відповідність терміна поняттю); однозначність (виняток категоріальної багатозначності); повнозначність (відображення в значенні терміна мінімальної кількості ознак, достатніх для ідентифікації позначуваного ним поняття); відсутність синонімів. Прагматичні (функціональні) вимоги включають в себе впровадження в професійну комунікацію (загальноприйнятність і вживаність); інтернаціональність (прагнення до однаковості або близькості форм, збігом змісту термінів, що вживаються в декількох національних мовах); сучасність (заміна застарілих термінів сучасними еквівалентами); милозвучність (зручність вимови і відсутність асоціативної неблагозвучності) [21, с. 75].

Окремо слід розглянути таку властивість терміна, як системність. Теза про системність терміна і термінології визнається такою істотною, що поряд з іншими ознаками часто входить в основу визначення поняття «термін». Те ж саме ми можемо

спостерігати і в роботах інших авторів. У дослідженні В.М. Лейчик і С.Д. Шелова «Лінгвістичні проблеми термінології та науково-технічний переклад» окремий розділ присвячений системності термінології і терміносистеми. У наведеній роботі стверджується, що термін може існувати тільки як невід'ємна частина терміносистеми, якщо під останньою розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять теорії, що описує деяку спеціальну сферу людських знань чи діяльності [43, с. 2].

За межами терміносистеми термін втрачає свої характерні ознаки. Системність терміна є одним із найбільш важливих властивостей терміна і термінології; вивчення термінологічних одиниць повинно відбуватися в рамках системи, в яку вони входять [21, с. 76]. Як зазначає Ф.М. Циткіна, головним обґрунтуванням системного характеру термінології визнається системність відносин в плані змісту: місце терміна в терміносистемі визначається місцем відповідного поняття в системі понять певної галузі знання [70, с. 32].

О. С. Ахманова стверджує, що термін однозначний і незалежний від контексту. Кожному поняттю має відповідати лише один термін, щоб не було термінів-синонімів, хоча зрідка вони все ж зустрічаються. Терміни надають точну вказівку на реальні об'єкти і явища, забезпечують однозначне розуміння інформації [35, с.103].

Вважаємо важливим навести слова А. Г. Анісімової про те, що «розмежування між науковим і побутовим тлумаченням поняття і слова принципово важливо у вивченні термінології – особливо термінології гуманітарних наук. У деяких термінів гуманітарних наук термінологічні властивості недостатньо повно виражені, а в ряді випадків можуть не спостерігатися» [6, с. 10]. Відзначається, що головною відмінністю термінів точних і гуманітарних наук є більш специфічна природа перших і, отже, менша відмінність між поглядами різних вчених. Таким чином, терміни гуманітарних наук часто характеризуються нестійкістю через конфронтацію поглядів на позначених ними понять. Як зазначає С. В. Гриньов, «боротьба між ідеологіями, а також суб'єктивне трактування понять призводить до появи у термінів емоційного забарвлення». Він підкреслює також, що найбільш стійкі конотації можуть зберігатися, тобто термін стає незалежним від контексту [23, с. 54]

Слід зазначити, що лінгвістична форма терміна «не відрізняється від лінгвістичної форми слова» [13, с. 44], тобто будь-який термін має морфологічну, словотвірну і синтаксичну структуру, а його форма може бути лексично вмотивованою. Наприклад, в термінах *contamination* і *terminalization* суфікс *-tion* позначає процес.

Лінгвіст Р. Ф. Проніна виділяє морфологічну класифікацію термінів, згідно з якою всі терміни поділяються на:

- прості (*resistance, spin*);
- складні (*flyweight, earthometer*);
- терміни-словосполучення / багатокomпонентні терміни (*meter multiplier, computer assisted drafting machine*) [50, с. 8].

Поняття «термін» є багатоаспектним поняттям, яке має певні ознаки, найбільш повну класифікацію яких дає В. М. Лейчик в типології термінів, що виділяє класифікації за різними ознаками:

I. Термінологічна класифікація термінів з найбільш важливими їх ознаками: терміни категорій, загальнонаукові і загальнотехнічні терміни, міжгалузеві терміни, спеціальні терміни.

II. Класифікація термінів за їх окремими ознаками (змістовні, формальні, функціональні, внутрішні та позамовні) [42, с. 10].

Слід зазначити, що В. М. Лейчик пропонує класифікацію, що охоплює величезний діапазон ознак термінів. Зокрема, були виділені класифікації за змістом (терміни спостереження і теоретичні терміни), за об'єктом термінування, за логічною категорією того поняття, яке позначається терміном, за змістовною структурою (однозначні терміни і багатозначні терміни), за мотивованістю / немотивованістю, за мовою джерела, а також історико-лексикологічною класифікацією термінів [42, с. 18].

Оскільки кожна предметна галузь має свою термінологію, ми проаналізуємо терміни найважливіших сфер людської діяльності: медицини, юрисдикції та сучасних технологій. Розглянемо їх конкретніше. На сьогоднішній день в теорії права і держави під юридичним терміном розуміється «слово (або словосполучення), яке вжито у

законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, що має точний і певний сенс, і відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю» [42, с. 65]. Однак на практиці така ознака терміна, як смислова однозначність, не завжди виражена в достатній мірі. Подібна ситуація викликає необхідність встановлення семантичних особливостей таких, здавалося б, загальновідомих термінів, як «текст документа», наприклад, у разі визначення вексельно-правового значення спеціальних найменувань [42, с. 5].

Неясність терміна зазвичай пояснюється неточністю вибору лексичного еквівалента, відмінністю термінів, неправильним вибором терміну з точки зору його стилістичної приналежності [12, с. 162]. Необхідно відзначити, що в різних документах нормативного характеру може йти мова не тільки про тлумачення юридичної, а й іншої спеціальної термінології. Крім того, в деяких нормативних правових актах згадується про тлумачення досить рідких або сучасних видів термінів. Це свідчить про те, що юридична термінологія може застосовуватися у різних текстах, пов'язаних з юридичною лексикою і спеціальними мовами інших сфер знань, тому необхідно досліджувати використання сучасних юридичних термінів та їх відтворення в інших мовах.

Сучасна медична термінологія – це система або макротерміносистема. Вся сукупність медичних і парамедичних термінів має декілька сотень тисяч найменувань. План змісту медичної термінології дуже різноманітний: морфологічні утворення і процеси, характерні для організму людини в нормі і при патологіях на різних стадіях їх розвитку; хвороби і патологічні стани людини; форми їх перебігу та ознаки (симптоми, синдроми), збудники і переносники хвороб; фактори навколишнього середовища, що впливають позитивно або негативно на людський організм; показники гігієнічного нормування і оцінки; методи діагностики, профілактики та терапевтичного лікування хвороб; оперативні маніпуляції та хірургічні операції; організаційні форми надання лікувально-профілактичної допомоги населенню та санітарно-епідеміологічної служби; апарати, прилади, інструменти та інші технічні засоби, обладнання, меблі медичного призначення;

лікарські засоби, згруповані за принципом їх фармакологічної дії або терапевтичного ефекту; окремі лікарські засоби, лікарські рослини, лікарські сировини і т. д. [102].

Абсолютно кожен медичний термін – елемент певної підсистеми, наприклад, анатомічної, гістологічної, ембріологічної, терапевтичної, хірургічної, гінекологічної, ендокринологічної, судово-медичної, травматологічної, психіатричної, генетичної, ботанічної, біохімічної і т.д. І безсумнівно кожна підтерміносистема відображає певну наукову класифікацію понять, прийняту в медицині. Разом з тим терміни з різних підсистем, взаємодіючи один з одним, знаходяться в певних смислових відносинах і зв'язках на рівні макротерміносистеми [102].

Це відображає двоїсту тенденцію прогресу: подальшу диференціацію медичних наук, з одного боку, і їх все частішу взаємозумовленість та інтеграцію – з іншого. У ХХІ ст. значно збільшилася кількість вузькоспеціалізованих підтерміносистем, що виражають поняття, пов'язані з діагностикою, лікуванням і профілактикою хвороб, що вражають переважно окремі органи і системи (пульмонологія, урологія, нефрологія, нейрохірургія, репродукція і ін.). За останні десятиліття досягли значних розмірів вузькоспеціальні словники кардіології, онкології, рентгенології, імунології, медичної вірусології, наук гігієнічного профілю.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, який почався в середині ХХ століття призвело до того, що в сучасному світі вони є невід'ємною частиною життя всього людства. Цей факт знаходить відображення і в мові: нові ІТ-терміни, особливо в англійській мові, з'являються регулярно і часто. Численність і швидкість старіння таких термінів, наявність в словниках кількох еквівалентів або, в деяких випадках, повна їх відсутність представляють певні труднощі для перекладачів, яким часто доводиться вибирати або створювати найбільш адекватний варіант перекладу самостійно [8, с. 102].

Специфічні характеристики термінології галузі ІТ знаходилися в центрі уваги багатьох дослідників, які виділили такі її визначальні риси: інтернаціональний характер [8, с. 103], що склалося в результаті глобалізації та домінуючої позиції англійської мови відносно єдності термінології в незалежності від особливостей мови

і культури (напр. Display, interface); широка поширеність приватних термінів (proprietary terms); доступність термінів завдяки наданим компаніями-розробниками технічних глосаріїв [8, с. 103].

Незважаючи на міжнародний характер ІТ-термінології, механізми, способи і засоби її формування в англійській і українській мовах зовсім не однакові, що є відображенням різних типологічних особливостей цих мов. Так, до основних тенденцій термінотворення в сфері англійської ІТ-термінології, крім згаданої вище інтернаціоналізації, можна віднести:

1) утворення на основі словотворчих елементів і моделей загальноживаної лексики;

2) афіксацію, тобто приєднання до кореня префікса або суфікса, зокрема таких, як in-, out-; -ion / -tion, -ment. При цьому утворення терміна часто відбувається в результаті приєднання як префікса, так і суфікса (напр. Debugging) [17, с. 92];

3) конверсія (напр., дієслово to google, що утворився в результаті конверсії іменника "Google");

4) абрєвіації, тобто з'єднання початкових елементів слів або словосполучень, які можуть складатися як з однієї літери (напр. З → colour), так і з декількох (напр. Secure and Fast Encryption Routine → SAFER). При цьому найбільш поширена морфологічна абрєвіація, зокрема такого її підвиду, як ініціальна абрєвіація [17, с. 156];

5) скорочення або напівскорочення (напр., E-book – напівскорочення від electronic book);

6) використання акронімів (напр. ICON - Integrated Control);

7) використання епонімом (тобто термінів, утворених від власних назв, напр. Hercules Card);

8) перехід до складу термінології емоційно забарвлених слів літературної мови (напр. Widow, orphan) [17, с. 89];

9) метафоризація або метафоричний перенос (напр., Back door, букв. Чорний хід → пролом в системі захисту);

10) словоскладання (напр., Cryptocurrency, що утворилося в результаті злиття фрагмента основи прикметника cryptographic і основи іменника currency) [17, с. 173].

Іншою важливою особливістю англомовної термінології в сфері інформаційних технологій є переважання дво- і трикомпонентних термінологічних сполучень. При цьому найбільш продуктивним способом термінотворення в сучасній ІТ-термінології є утворення багатокомпонентних термінологічних словосполучень, основу яких складають терміни-ядра, які можуть бути як базовими, так і належати до термінологічних систем інших наук.

Отже, серед спеціальних слів можна виділити спеціальні терміни та професіоналізми. Термін визначається як слово або словосполучення, яке існує в рамках певної спеціальної (професійної) сфери знання, позначає спеціальне поняття певної галузі, що вимагає суворої дефініції, вживається в спеціальних умовах і є вербалізованим результатом професійного мислення. Найбільш істотними і визначальними властивостями терміна є його співвіднесеність з науковим поняттям, дефініція і системність. Основними властивостями терміна є системність, незалежність від контексту і однозначність. Термін є найбільшим точним, концентрованим визначенням наукового або технічного поняття. Саме терміни визначають інформаційний зміст галузевого тексту, організовують, структурують і кодують спеціальну інформацію. існує велика кількість класифікацій термінів за різними ознаками, що свідчить про те, що в мові галузевої літератури функціонує величезна кількість термінів. Проте їхня кількість постійно поповнюється новими термінами, що вимагають не тільки класифікації, а й перекладу. Неясність юридичного терміна зазвичай пояснюється неточністю вибору лексичного еквівалента, відмінністю термінів, неправильним вибором терміну з точки зору його стилістичної приналежності.

1.2. Функціонування англомовних юридичних терміносполучень

Основні характеристики терміна як мовного знака вперше розглядалися в роботах Г.О. Винокура та О.О. Реформатського. Останній приписував терміну виконання номінативно-семасіологічної функції, оскільки термін не тільки називає

речі чи явища, а висловлює поняття. В.В. Виноградов вважав, терміни мають особливу дефінітивну функцію: коли слово виконує «номінативну чи дефінітивну функцію, тобто є засобом чіткого позначення, є засобом логічного визначення, тоді воно є науковим терміном» [12, с. 162].

Є.І. Голованова згадує у тому, що у «Історичному систематизованому словнику термінів термінознавства» С.В. Гриньова окрім номінативної та дефінітивної функцій також наведено ще 21 термінологічну функцію. Однак автор пропонує об'єднати більшість функцій у рамках загальної когнітивної функції терміна, оскільки вона пов'язана з процесами отримання, переробки, збереження та трансляції спеціального знання, що міститься у терміні. Також Є.І. Голованова вважає за доцільне включити до цієї групи такі функції, як комунікативну (функцію передачі знання), інформаційну (інформаційно-комунікативну), евристичну (функція відкриття нового знання), прагматичну та дидактичну (пояснювальну, педагогічну, навчальну). Крім того, окремо виділяється ідеологічна та експресивна функції терміна, тому що вони, на думку автора, не пов'язані з сутністю термінології та реалізуються при використанні терміна, головним чином, поза мовою для спеціальних цілей [22, с. 192].

Однією із найважливіших у ряді когнітивних функцій є, на думку Є. І. Голованової, є орієнтовна функція терміна. Терміни утворюють ядро мов для спеціальних цілей, саме вони є головним інструментом концептуальної орієнтації у когнітивно-комунікативному просторі. Вони «створюють напрямок мисленнєвої діяльності фахівців, служать одночасно орієнтиром мислення та орієнтиром діяльності» [22, с. 78].

Розглядаючи поняттєву співвіднесеність термінів при їх використанні у неспеціальній та спеціально-професійній сферах комунікації, Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрин приходять до висновків, що термін у різних текстах може реалізувати нетермінологічне значення або частково термінологічне значення, висловлюючи загальне уявлення, чи концепція. На думку авторів, випадки реалізації значення загальноповживаного слова, омонімічного значення слова-терміну широко поширені в текстах різних жанрів [21, с. 44].

Об'єктом нашого дослідження виступає юридична термінологія, яка є однією із найскладніших і затребуваних сфер, у яких необхідне наукове осмислення теорії та практики, пошуку міжмовних відповідностей. Юридичні терміносполучення – це поєднання слів, що виражають поняття у тій чи іншій галузі права, є органічною частиною системи понять цієї галузі та мають чітке, офіційно зазначене визначення у нормативних актах, підручниках, юридичних словниках та енциклопедіях [89, с. 52]. Усі вищевказані функції термінів певної галузі можна застосувати до юридичних терміносполучень.

Основними вимогами до юридичних термінів є: однозначність, ясність, загальновизнаність, апробованість, стислість, самозрозумілість і стійкість. Системна природа терміна загалом (і юридичних терміносполучень загалом) є найважливішою властивістю, яка потребує розгляду в цій роботі і що передбачає, що у рамках термінології термін взаємообумовлений іншими термінами. Це означає, що кожна одиниця юридичної термінології має певне місце в системі і має тільки їй властиве певне значення, яке не дорівнює значенню ніякого іншого елемента цієї ж системи.

Аналізуючи системну природу юридичного терміносполучення, окрім взаємообумовленості термінів, не можна не згадати також про принцип *genus proximum et differentia specifica*, сформульований О.С. Ахмановою і що означає, що терміносполучення, будучи частиною терміносистеми, перебуває у родовидових відносинах з іншими термінами. Іншими словами, індивідуальна ознака видового терміна не розділяється з іншими видовими термінами і є підпорядкованим поняттям, що знаходиться у зв'язку з родовим терміном [88, с. 46].

Згідно з С.В. Гринева-Гриневица, термін потрібно розглядати у трьох аспектах: синтаксичному (будова, форма терміна), семантичному (зміст, значення терміна) та прагматичному (функціонування, особливості застосування терміна) [24, с. 100].

У нашому дослідженні юридичної термінології доцільним підходом є аналіз термінів з точки зору вираження, змісту та прагматики. Щодо структури, то юридичні терміни представлені двома типами: однослівні (моноксемні) та багатослівні (полілексемні). Нас цікавлять саме полілексемні юридичні терміни, до яких входять термінологічні словосполучення. Їх можна розділити відповідно до того, якою

частиною мови вони виражаються. Загальновідомо, що у різних термінологіях найбільшу групу складають іменники. Більшість терміносполучень юридичної термінології також представлено номінативними конструкціями: *victim blaming*, *search warrant* [89, с. 68].

О.С. Ахманова пояснює таку тенденцію використання поєднання іменників у термінах наступним чином: високий рівень розвиненості іменників у європейських мовах дає необмежені можливості для утворення абстрактних іменників від прикметників, тому основний склад термінології може бути обмежений іменниками [88, с. 79]. А.Г. Анісімова у свою чергу стверджує наступне: іменники, як опора терміносистеми, є статичним, фіксованим шаром словникового запасу, його перманентну сутність, тоді як дієслова відбивають динамічний шар. Оскільки іменники позначають як предмети і особи, так і процеси, і тим самим є найбільш універсальною частиною мови [6, с. 139]. Тим не менш, в досліджуваній терміносистемі присутні терміни, виражені іншими частинами мови, наприклад, дієсловами, прикметниками, дієприкметниками, прислівниками.

Серед юридичних терміносполучень потрібно виділити певні частотні моделі побудови. Серед таких моделей можна виділити такі: номінативні, ад'єктивні, а також вербальні моделі. Дослідження показало, що найпоширенішими структурними моделями є такі:

- іменник + іменник: *justice court, privilege law, death sentence*;
- іменник + прийменник + іменник: *court of law, obstruction of justice, burden of proof*;
- прикметник / дієприкметник II + іменник: *preventive detention, statutory offence, subpoenaed witness, open deposition*;
- дієслово + іменник: *break a law, get defence*;
- дієслово + сполучник + дієслово: *to bait and switch, to hit and run*.

А також конструкції, у складі яких прийменники поєднують різні частини мови:

- дієслово + прийменник + іменник: *to (re)appear for trial, to bring (smth) to a halt*;
- прийменник + іменник: *ad hoc, ab initio, ad litem, in delicto*;

- прикметник + прийменник + займенник (переважно латинські терміни):

actionable per se, malum per se, actionable per quod [88].

Слід також зазначити, що, окрім термінологічних словосполучень, у юридичній терміносистемі присутня велика кількість акронімів. Так, аббревіатури можуть називати злочини: *DUI = driving under influence*; посади в юридичній системі країни: *VCJ = Vice Chief Justice*; організації: *JJD = Juvenile Justice Department*; а також певні процесуальні реалії: *LFI = Large Fire Incident* та багато інших. Крім цього, існують змішані терміни – ті, які частково складаються з аббревіатури, а частково – з повного слова чи слів, і такі терміни переважно зустрічаються в американському дискурсі: *DUI charge, FBI investigator, DEA search warrant, NSA surveillance* [88].

Також у юридичній термінології присутня синонімічність. Існує кілька пояснень функціонування численних синонімів у досліджуваній термінології: по-перше, як і будь-яка інша термінологія гуманітарної сфери, юридична термінологія висловлює різноманіття поглядів на те чи інше явище, кожен з яких має право на існування та термінування цього явища. По-друге, у процесі свого становлення термінологія активно взаємодіяла із загальною мовою, тому ряд термінів було повторно запозичено, незважаючи на те, що певний термін, що називає явище, вже існував. При цьому абсолютна більшість юридичних термінів загалом були запозичені або з латинської мови, або з французької (в середньоанглійський період), а ряд термінів відноситься до споконвічної англосаксонської лексики. Так чи інакше, синонімія, поряд з омонімією, неточністю в дефініції та синонімічним варіюванням форм термінів є, на думку деяких дослідників, негативним явищем, яке не сприяє, а перешкоджає розвитку термінології. Говорячи про синонімію термінів, не можна не сказати і про полісемію, тобто про багатозначність термінів. Згідно з одним із батьків-засновників термінознавства, Д.С. Лотте, термін має бути моносемантичним, проте ця вимога не завжди виконується. Той факт, що переважна більшість термінів є моносемантичними, цілком закономірний: ще Д.С. Лотте стверджував, що науково-технічний термін на відміну від звичайного слова або словосполучення загальної мови повинен мати обмежений, фіксований зміст [44, с. 14]. О.О. Реформатський також відзначає, що терміни є спеціальними словами, обмеженими спеціальним

значенням, слова, які прагнуть однозначності, оскільки є точним виразом понять [51, с. 100].

Загалом полісемантичні юридичні терміни становлять особливу складність у процесі аналізу англomовної юридичної термінології. Сьогодні все частіше вимога однозначності щодо терміносистем спростовується, оскільки полісемія дуже поширена. Існує також думка, що чим вищий ступінь полісемії в термінології, тим глибше вивчений предмет і тим точнішим є зв'язок між науковими поняттями і галузевим понятійним апаратом. Таким чином, полісемія свідчить про поступальний перебіг розвитку науки. Крім того, семантична варіативність характерна термінам гуманітарних наук через різноманітність підходів до вивчення предмета термінології. Таким чином, незважаючи на існування вимоги моносемічності, полісемія термінів неминуче має місце у термінологіях гуманітарних наук загалом та в юридичній термінології зокрема і, більш того, є її специфічною особливістю.

Слід зазначити, що у юридичних словниках зафіксовано певну кількість термінів, заснованих на стилістичному засобі, а саме на метафорі: *bait and switch*, *peppercorn rent* [88]. В процесі метафоричного терміноутворення терміни нерідко мають різноманіття визначень і трактувань.

Слід зазначити і те, що у юридичній термінології присутні епоніми (терміни, що містять власні імена) та терміноніми («назви поодиноких правових реалій лише однієї терміносистеми»), причому, на думку дослідника англomовної юридичної термінології В.А. Іконникової, таким безеквівалентним одиницям властиві мотивація, що визначається складною структурою спеціального знання [27, с. 23]. Терміни-епоніми є прикладом вторинної номінації, при якій власне ім'я має термінологічне значення, утворене метафоричним перенесенням, наприклад, *Brady violation*, *Brady rule*, *Brady disclosure* та інші [88].

Англomовна юридична термінологія має численні особливості не тільки в плані змісту і вираження, але і на рівні функціонування. Відповідно до С.В. Гриньова-Гриневича, однією з вимог до функціонування терміну, є його відповідність нормам мови, що передбачає порятунок від професійних жаргонізмів у професійній мові [25, с. 48].

Професійні жаргонізми чи професіоналізми – специфічні слова та висловлювання, властиві мові представників певних професій, що потрапляють у спільну мову переважно через усне мовлення і як емоційно забарвлені, до таких можна віднести такі терміни як: *speedy trial, pitted evidence* [88]. Зрозуміло, що ці терміни не вживаються в суді, але можуть бути використані в спілкуванні між адвокатом і підзахисним або при спілкуванні ув'язнених. Усунення цих термінів із термінологічних словників цілком реальне; усунення їх із промови – навряд чи можливо. Варто також зауважити, що далеко не всі термінологічні словники включають такі одиниці. Особливістю вживання такого типу термінів є, по-перше, те, що термін, як правило, має значення у загальній мові, яке пов'язане з вузьким значенням через порівняння чи метафору (*rabbit, kite, pitted evidence*), іронію (*penthouse*) чи метонімію (*hats and bats*) [88].

Отже, системна природа юридичної термінології підтверджується, по-перше, взаємообумовленістю термінів, по-друге, добре розвиненими родовидовим відносинами між термінами цієї системи. Окрім родовидових відносин, у аналізованій терміносистемі також добре розвинені синонімічні та антонімічні відносини, а також стилістично-забарвлені терміни. Основними вимогами до юридичних термінів є: однозначність, ясність, загальноновизнаність, апробованість, стислість, самозрозумілість і стійкість. Юридичні терміносполучення – це поєднання слів, що виражають поняття у тій чи іншій галузі права, є органічною частиною системи понять цієї галузі та мають чітке, офіційно зазначене визначення у нормативних актах, підручниках, юридичних словниках та енциклопедіях. Серед юридичних терміносполучень потрібно виділити певні частотні моделі побудови, а саме: номінативні, ад'єктивні, а також вербальні моделі. Окрім термінологічних словосполучень, у юридичній терміносистемі присутня велика кількість акронімів, епонімів. Також, деякі терміносполучення ґрунтуються на стилістичному засобі: метафорі, евфемізмах, метонімії.

1.3. Труднощі перекладу англійських юридичних терміносполучень

Переклад галузевих термінів – проблема, з якою перекладачі стикаються досить часто, особливо в процесі перекладу галузевих текстів. Спеціаліст, займаючись перекладом таких текстів, повинен урахувати особливості перекладу термінів. Найоптимальнішим підходом до перекладу термінів є виявлення в мові, на який здійснюється переклад, еквівалента мови оригіналу. Такий спосіб актуальний, коли обидві мови відносяться до країн, які досягли однакового рівня промислового та економічного розвитку. Однак, якщо підбір еквівалента неможливий, перекладач звертається до інших способів перекладу.

Ряд вчених, таких як Е. Ф. Скороходько, В. В. Виноградов, О. В. Довбиш і багато інших, виділяють два основних види перекладу: прямий (буквальний) і непрямий (зовнішній) переклад [56, с. 15]. До непрямого перекладу вдаються у тих випадках, коли деякі елементи неможливо відтворити мовою перекладу, не змінивши порядок проходження цих елементів або не змінивши самі лексичні одиниці. В рамках непрямого перекладу виділяють такі способи перекладу, як транспозиція, модуляція, еквіваленція і адаптація.

Буквальний переклад використовується при наявності структурного паралелізму і включає в себе деякі способи перекладу, такі як запозичення, калькування і, відповідно, дослівний переклад. Окрім уже згаданих вимог до перекладу термінів, існує ряд інших вимог, умов і факторів, які, без сумніву, дуже впливають як на вибір певного способу перекладу терміна, так і на його функціонування в мові перекладу. Серед них слід виділити:

1) тенденцію до скорочення або компресії: тенденція в основному спостерігається у багатокomпонентних термінів, структура яких часом є занадто громіздкою;

2) вплив екстралінгвістичних факторів [5, с. 105].

Юридичний переклад є одним із видів спеціального перекладу і його можна розглядати у двох планах: як галузь практичної мовної діяльності та як навчальну дисципліну. Як сфера практичної мовної діяльності юридичний переклад є одним із

видів спеціального перекладу, об'єктом якого виступає передача засобами іншої мови різноманітних письмових та усних юридичних текстів.

Вивчення мовних особливостей писемного та усного мовлення на юридичні теми набуває для перекладача великого значення. На думку В. В. Алімова, до таких особливостей відносяться:

1) велика насиченість юридичних матеріалів юридичною лексикою, основну частину якої складають юридичні терміни, багато з яких перекладаються українською мовою словосполученнями або описово;

2) наявність у письмовій та усній промові на юридичні теми особливих ідіоматичних виразів і фразеологічних поєднань, які не вживаються або рідко вживаються в загальнолітературній мові;

3) наявність деяких стилістичних відхилень від загальнолітературних норм, іноді досить значних. Сюди можна зарахувати:

а) широке застосування в англійській мові еліптичних конструкцій (скорочених, без артиклів), особливо в типових документах, форма і зміст яких змінюються в невеликих межах (зведення, повідомлення, рішення, висновки).

б) наявність зворотів офіційно-канцелярського стилю в документах, присвячених загальним та адміністративно-господарським питанням;

в) суворо регламентоване вживання дієслівних форм та зворотів мови спеціальної термінології у певних юридичних документах.

4) застосування латинських слів та виразів у юридичних текстах;

5) наявність скорочень, більшість яких використовується лише в юридичних текстах та документах [5, с. 30].

Дослідники особливостей юридичного перекладу зазначають, що в процесі перекладу юридичних текстів слід пам'ятати, що багато звичайних слів у юридичних текстах може мати термінологічне значення. У цьому випадку, щоб уникнути інтерференції, тобто впливу відомих значень слів і виразів загального чи спеціального значення в юридичний текст, необхідно користуватися спеціальними словниками та довідниками. Саме складність побудови та змісту юридичних термінів спричиняють ряд труднощів.

На вибір способу перекладу впливають не тільки пред'явлені до терміну вимоги, зокрема, впровадження, варіаційна стійкість і вимога евфонії, а й певні мовні тенденції, наприклад, прагнення до компресії і скорочення, а також ряд екстралінгвістичних факторів, таких як вплив технологічно розвиненіших країн і їх мови на мову перекладу, психологічні чинники і тенденція до створення «універсальї» для полегшення міжкультурної комунікації. Тому далеко не завжди кожна з перерахованих вище вимог до термінів дотримується в процесі перекладу юридичних термінів.

В процесі перекладу простих і складних термінів найбільш використовуваним є прямий спосіб перекладу, зокрема, запозичення. Часом переклад термінів невідбувається зовсім. Причину відсутності перекладу, можливо, слід шукати серед екстралінгвістичних чинників. Однак багатокомпонентні терміни відтворюються з англійської на українську більш складним способом. Тут можна зустріти використання непрямого способу перекладу. Часом перекладачі вдаються навіть до поєднання прямого і непрямого способів перекладу [5, с. 26].

Вчені пропонують велику кількість способів перекладу. Е.Н. Базаліна вважає, що основна специфіка перекладу термінів полягає в тому, що найважливішою умовою досягнення еквівалентності є збереження в перекладі змістовної точності одиниць мови оригіналу, забезпечення абсолютної ідентичності понять, які висловлюються термінами мови оригіналу і мови перекладу. Іншими словами, якщо терміни обох мов кодують поняття відповідної наукової галузі, а тотожність кодів відправника і одержувача є елементарною умовою успішної комунікації, то саме забезпечення тотожності значущих термінами понять являє собою найважливіше завдання перекладу галузевого тексту [8, с. 105].

С.В. Гриньов-Гриневич у своїй статті «Про термінологічні аспекти науково-технічного перекладу» розрізняє дві основні ситуації, що виникають при перекладі термінів: коли в мові перекладу існують еквіваленти терміна оригіналу, зафіксовані в словниках та коли такі еквіваленти відсутні [24, с. 75]. А з точки зору труднощів розуміння і перекладу термінів С.В. Гриньов-Гриневич поділяє їх на три групи: а) терміни, що позначають іноземні реалії, ідентичні вітчизняним реаліям; б) терміни,

що позначають іноземні реалії, для яких відсутні вітчизняні реалії, але є загальноприйняті термінологічні еквіваленти; в) терміни, що позначають іноземні реалії, для яких відсутні вітчизняні аналоги, і немає загальноприйнятих термінологічних еквівалентів [25, с. 77].

Ситуація, коли в мові перекладу існує однозначний і офіційно закріплений еквівалент одиниці перекладу, очевидно, не викликає певних проблем в процесі їх відтворення. Тоді як у другій ситуації, з причини відсутності загальноприйнятого еквівалента, виникають певні труднощі. У дослідженні Ю.Г. Стежко ми зустрічаємо і саму розшифровку такого поняття, як «тимчасово безеквівалентний термін». Безеквівалентність – це наслідок відображення національних характеристик окремих мовних рівнів. Ю.Г. Стежко надає наступне визначення безеквівалентної лексики: «Безеквівалентна лексика – це лексичні одиниці, в яких відбивається етнічно специфічна характеристика об'єктивної дійсності на понятійному і лінгвістичному рівнях» [58, с. 498].

Методом вирішення проблеми безеквівалентності можна назвати процес синонімізації. Під синонімізацією розуміється підбір і аналіз синонімів як певний спосіб розробки синонімічних галузевих термінів, що дозволяє удосконалювати практику професійно орієнтованого перекладу. Такий метод дозволяє більш точно взаємозв'язувати терміни та поєднання їх певних сфер діяльності або галузей знань [10, с. 12].

В.М. Лейчик називає три загальних умови адекватного перекладу термінів. По-перше, повинен бути здійснений правильний (адекватний) переклад окремих термінів у тексті. По-друге, кожен термін повинен бути перевірений з точки зору терміносистеми, в яку він входить в мові оригіналу і мові перекладу. І по-третє, повинні бути враховані відмінності термінів, зумовлені специфікою кожної мови [42, с. 40-41]. При виконанні кожної з умов перекладач стикається з певними труднощами. Обсяг значення терміна в мові оригіналу може не збігатися з обсягом значення того ж терміну в мові перекладу, що може затруднити забезпечення адекватного перекладу. Також може виникнути ситуація, коли в мові перекладу відсутній еквівалент терміну вихідної мови [42, с. 41].

Незалежно від рівня кваліфікації перекладача і ситуації, терміни в деяких випадках можуть все ж бути перекладені неточно. С.В. Гриньов-Гриневич вважає, що існує чотири основні причини неточного перекладу термінології:

1) розвиток наукової думки (випадок, коли для нового поняття ще немає відповідного терміна, і для його найменування в перший час використовується найближчий або подібний за змістом термін); саме це служить причиною виникнення багатозначності терміна, яка з розвитком поняття в більшості випадків зникає;

2) стилістична ціль (перекладач може вдаватися до використання синонімів терміну або його коротких текстуальних варіантів, щоб уникнути зайвої монотонності тексту і множинних повторів);

3) проста неуважність або некомпетентність перекладача [24, с. 76].

Для тих ситуацій, коли еквіваленти у терміну відсутні, С. Гриньов-Гриневич пропонує перекладацькі стратегії:

1) запозичення терміну шляхом транслітерації або транскрипції з наданням його короткого тлумачення;

2) калькування (якщо термін з'явився у мові шляхом семантичного перенесення);

3) вилучення;

4) описовий переклад;

5) модуляція, за якої вихідне слово або словосполучення замінюється іншим з логічних міркувань і здійснюється підбір контекстуального синоніма;

6) іноді доводиться вдаватися і до функціональних замінів [25, с. 77].

Отже, для вибору найоптимальнішого способу перекладу галузевих термінів необхідно враховувати не тільки стандартні вимоги, що висуваються до терміну, але вплив певних мовних тенденцій і екстралінгвістичних чинників. Ситуація, коли в мові перекладу існує однозначний і офіційно закріплений еквівалент одиниці перекладу, очевидно, не викликає певних проблем в процесі їх відтворення. Тоді як у другій ситуації, з причини відсутності загальноприйнятого еквівалента, виникають певні труднощі. Слідом за С. Гриньовим-Гриневичем ми виділяємо наступні можливі способи перекладу юридичних терміносполучень: транслітерація або транскрипція з

наданням короткого тлумачення терміну; калькування (якщо термін з'явився у мові шляхом семантичного перенесення); вилучення; описовий переклад; модуляція, за якої вихідне слово або словосполучення замінюється іншим з логічних міркувань і здійснюється підбір контекстуального синоніма; функціональні заміни.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕНЬ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ

2.1. Сучасні дослідження галузевої термінології

Наприкінці ХХ-початку ХХІ століття, як в Україні, так і за кордоном побачили світ численні дослідження, присвячені термінології різних галузей знань, термінам та їх ролі в мовах для спеціальних цілей, а також таким суміжним питанням, як переклад термінів, упорядкування термінології та інші.

Перш ніж говорити про дослідження юридичних термінів, слід окреслити ту сферу, де ця мова існує. З найдавніших часів право було нерозривно пов'язане з мовою. Насамперед це стосувалося виключно прикладних завдань, а саме – герменевтики юридичних текстів. При цьому в деяких аспектах домінує мовна складова права – це стосується таких сфер, як юридичний переклад, лексикографічне дослідження правової мови, юридична риторика та деяких інших. Юридична мова є, з одного боку, функціональним варіантом загальної мови та базується на граматиці та лексиці загальної мови. З іншого боку, вона має ряд морфосинтаксичних, семантичних і прагматичних особливостей і використовується у певних соціальних ситуаціях [40, с. 68]. Говорячи про юридичну мову як про галузеву, дослідники мають на увазі насамперед особливі юридичні терміни, що виділяють цю спеціальну мову серед інших.

У цілому донині дослідники називають юридичну мову особливим юридичним стилем, який завжди зрозумілим простим людям, або технолектом (технічною мовою). Також згадується термін *legalese*, що також означає юридичний технолект. Тим не менш, аудиторія повідомлень, що передаються в рамках юридичної мови, не обмежується фахівцями з юриспруденції. Навпаки, судові ухвали, закони, акти та кодекси спрямовані на все населення тієї чи іншої країни, про мову якої йдеться. Ще однією особливістю юридичної мови є її довга історія, що пояснюється незмінним інтересом людей до питань регулювання відносин у суспільстві та встановлення справедливості. У межах юридичної мови виділяються піджанри, серед яких: жанри,

властиві правовим вченим, законодавцям, суддям, адвокатам та іншим представникам юридичних професій. Кожен із цих піджанрів має свої особливості. Так, мова суддів характеризується архаїчністю, лаконічністю, у той час як мова дослідників права буде насичена латинськими виразами [45, с. 29].

Загальна характеристика всіх цих піджанрів – це присутність великої кількості спеціальних юридичних термінів. У юридичній мові виділяється також правовий жаргон, до якого деякі дослідники відносять аббревіатури, і навіть арго – таємну мову кримінальної братії (*criminal fraternity*), також відомий як тюремний жаргон [89, с. 283].

Що стосується особливостей юридичної мови, один із провідних дослідників у галузі правової лінгвістики А. Вейсберг виділяється наступні:

- точність та однозначність, щоб уникнути вільного трактування;
- тавтологічність, яка пояснюється, з одного боку, історичністю мови, необхідністю обліку прецедентів або вже існуючих правових норм, з іншого – тим фактом, що навіть мова законодавства не завжди є цілком логічною та послідовною у вживанні термінів;
- присутність у дискурсі дефініцій термінів, причому дефініцій двох типів – справжніх (*real definitions*) та термінологічних (*terminological definitions*). У цьому межа між цими видами визначень часто стирається;
- щільність інформації за рахунок великої кількості термінів;
- універсальність та стилістична нейтральність мови. Крім того, підкреслюються такі особливості, як абстрактність та гіпотетичність, безособовість та об'єктивізація;
- метафоричність юридичної мови;
- системна природа, що виявляється у взаємозв'язку понять та термінів, родовидових відносинах;
- логічність та послідовність у використанні термінів;
- частотне вживання акронімів та скорочень;
- складний синтаксис та різноманітність мовних елементів, що створюються за рахунок переважання іменників та номінативних конструкцій;

- значна кількість термінів з інших галузей знань (тобто консубстанційних термінів);

- архаїчність та урочистість мови;
- консерватизм мовних засобів;
- непрозорість, тобто неясність мови для пересічного реципієнта [81, с. 7744].

Зазначені особливості мови права, що не належать безпосередньо до термінології, проте неминуче впливають і на термінологію, яка має також свої унікальні риси. Ці особливості було досліджено у численних роботах вітчизняних учених-термінологів.

З кінця ХХ століття було написано та захищено значну кількість дисертаційних досліджень, присвячених різним аспектам англійської юридичної термінології: В.А. Татаринів «Теорія термінознавства» [63]; І. Н. Фоміна «Семантична деривація у формуванні англійського політичного термінознавства» [64]. Окремо слід виділити дослідження, присвячені питанням перекладу юридичних термінів. Так, у роботі А.Г. Анісімової «Методологія перекладу англійських термінів гуманітарних та суспільно-політичних наук» [6], в основу якої покладено тезу про специфічну соціокультурну складову досліджуваної термінології розглядаються різні складнощі, які можуть зустрітися перекладачеві. По-перше, мають місце численні еквіваленти перекладу того самого терміну, що ускладнює процес перекладу необхідністю вибору вірного еквівалента. Вирішенню цієї проблеми може бути метод зіставного термінознавства – метод встановлення кореляцій у зіставлюваних терміносистемах. Автор зазначає, що найчастіше в процесі перекладу перекладачі вдаються до методу безперекладного запозичення, що, однак, не завжди є оптимальною стратегією та призводить до засмічення цільової мови іншомовними термінами. Крім того, необережне введення термінів у мову загрожує появою «хибних друзів» перекладача. У роботі також аналізуються випадки застосування трансформаційного методу та методу інтерпретуючого перекладу, аналізуються їх переваги та недоліки. Значним у роботі є те, що з розгляду питання можливості (чи неможливості) перекладу стає ясно, що основною проблемою є відсутність еквіваленту в мові перекладу. Цінність роботи полягає також у тому, що одним із методів вирішення проблеми багатоваріантності

термінів є використання корпусу професійних текстів, спеціально відібраних для вирішення цього завдання.

Проблемі перекладу юридичних термінів присвячено кандидатську дисертацію Т.П. Некрасової [48], в якій розглядаються найважливіші питання перекладу юридичних та суспільно-політичних термінів. У ній аналізуються різні чинники, які впливають на переклад юридичної термінології з російської на англійську мову. Особливу складність, на думку автора, становлять труднощі юридичного перекладу, що продиктовано частотністю абстрактних іменників, а також ланцюжків номінативних конструкцій та особливостями прийменниково-відмінкових конструкцій. Велика увага в дисертації приділяється проблемам «реверсного» перекладу на англійську одиницю, які спочатку прийшли в російську мову з англійської.

Кандидатська дисертація Т.В. Риженкової присвячена транстермінологізації в англійській та російській термінологіях правознавства. Слід зазначити, що під транстермінологізацією в цій роботі мається на увазі перехід терміну з однієї термінологічної системи в іншу, що супроводжується різними семантичними трансформаціями. Автор зазначає, що це явище характерне для багатьох термінологій і пояснюється тим, що всі науки взаємопов'язані, оскільки мають єдиний об'єкт вивчення – навколишній світ. Крім того, лексико-семантичний спосіб терміноутворення має дуже високий ступінь продуктивності. При цьому якщо перша теза не викликає сумнівів у своїй достовірності, друге твердження щодо частотності терміноутворення за допомогою лексико-семантичного способу не підтверджено фактами чи цифрами [52, с. 44]. Зрештою, терміни, що утворюються в результаті транстермінологізації, вже були вивчені О.С. Ахмановою і отримали назву «консубстанційні терміни», таким чином, транстермінологізація може означати сам процес переходу терміну з однієї системи в іншу. У роботі значна увага приділяється ще одному процесу – ретермінологізації. Різні визначення цього терміну наводяться в теоретичній частині досліджень. Крім того, безперечною перевагою роботи є наявність своєрідної типології термінів, оскільки подібний огляд дозволяє дати повніше уявлення про досліджувану термінологію [88, с. 190].

У роботі також проводиться опрацювання проблеми транстермінологізації. Так автор визнає, що процес може бути як експліцитним, так й імпліцитним. У другому випадку пропонується провести верифікацію за допомогою складання макро- та мікрополів, що є достатньо доказовим засобом у рамках терміносистем. Автор наводить зауваження щодо класифікації дефініцій термінів та виділяє серед них описові, перелікові та класифікаційні та підкріплює достовірними прикладами як англійської юридичної системи.

У дисертації Л.І. Хасіної ставиться завдання визначити положення дієслів та дієслівних поєднань у юридичній терміносистемі, а також виявити особливості їх використання. Предмет дослідження являє собою найважливішу частину юридичної терміносистеми: незважаючи на усталену думку про те, що терміни та термінологічні одиниці представлені в основному іменниками та номінативними конструкціями, у юридичній термінології також присутня чимала кількість термінів, виражених іншими частинами мови – насамперед дієслів, які відіграють найважливішу роль для позначення дій та процесів. Крім того, автор виділяє певні моделі побудови дієслівних поєднань, а також розробляє класифікацію монологічних одиниць, серед яких виділяються дієслова творчої діяльності, зміни, інтенсивної діяльності, придбання, дії та інші, причому кожна група проілюстрована прикладами, які автор докладно аналізує. Не обійдена стороною і лексичне поєднання цих одиниць, що також має велику практичну значимість. Робота, присвячена варіологічним аспектам юридичних термінів в англійській мові, що також є важливою темою. По-перше, у ній розглядаються як англійська, так і американська юридична термінологія. Розглядається процес становлення та формування кожної терміносистеми, виявляються певні особливості, властиві кожному періоду [67, с. 26].

У дисертації проводиться дослідження різних проявів варіативності (варіювання), яке автор поділяє на формальне та семантичне. Формальне варіювання, у свою чергу, може бути представлене варіантністю та дублетністю (абсолютною синонімією). Семантична варіативність включає полісемію і омонімію. Така класифікація не викликає сумнівів: дійсно, синонімія є швидшим формальним варіюванням, ніж семантичним, що автор доводить як за допомогою теоретичного

матеріалу, так і за допомогою прикладів. У той самий час омонімію вірно віднесено до семантичного варіювання, оскільки вона є вторинним процесом полісемії (чи її розпаду) [67, с. 44].

Дисертаційне дослідження О.В. Авакова, в якому розглядається формування та функціонування англійської юридичної термінології в рамках становлення держави та права Англії, представляє значну цінність відразу з низки причин: по-перше, це дослідження дуже докладно описує як історико-культурологічні особливості формування термінології у різні періоди, так і лінгвістичні процеси, які характеризували ці періоди. Автор приділяє значну увагу становленню юридичної термінології та аналізує всі способи терміноутворення у кожному періоді. Висновки щодо цих способів не викликають сумнівів та підтверджені прикладами у рамках лінгво-понятійного підходу [1, с. 120].

Отже, актуальність дослідження проблематики юридичної термінології підтверджується тим фактом, що лише за останні 15 років були проведені численні дослідження у цій галузі. Практична значимість робіт, присвячених термінознавству та галузевій термінології, полягає як в оптимізації міжмовної комунікації, так і процесу відбору лексики для професійного навчання та перекладу. Наразі дослідники говорять про сформовану юридичну терміносистему, оскільки досліджуваний матеріал відповідає вимогам, що пред'являються системам термінів: вона заснована на розвиненій системі родовидових зв'язків термінів; терміни цієї системи є взаємозалежними. Слід зазначити, що оскільки юридичні терміни досить численні, йдеться про макротермінологію, яка складалася з найдавніших часів донині. Серед найактуальніших досліджень, на які ми посилаємось в процесі аналізу функціонування та перекладу англійських юридичних терміносполучень, виділяємо роботи Н.П. Глинської, А.Г. Анісімової, Т.П. Некрасової, Т.В. Риженкової, О.С. Ахманової, Л.І. Хасіної, О.В. Авакова.

2.2. Підходи до вивчення юридичних терміносистем

В процесі вирішення складного питання теорії терміну багато вчених відзначали таку властивість терміну, як системність. Г.О. Винокур писав: «Окремі

терміни мають взаємно гармоніювати. Вони перестають бути простими утвореннями більш менш значної кількості слів, що випадково опинилися в по-сусідству один з одним, подібно до того, як у словниках поруч виявляються слова, які не мають між собою нічого спільного, крім зовнішнього алфавітного зв'язку. Між предметним значенням термінів одного кола виникають певні семасіологічні зв'язки, і всі вони разом утворюють відому систему, в якій можна встановити деякі закономірності» [19, с. 25].

Д. С. Лотте одним із перших висловив думку про те, що термін необхідно розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми. Ця ідея потім була розвинена у працях багатьох вітчизняних термінознавців. Терміносистеми мають всі ознаки систем – структурність, цілісність, складність поведінки та ін., тому вони і можуть вивчатися методами системології [44, с. 17].

У роботах Д.С. Лотте наголошувалося, що системність термінології вимагає дотримання трьох умов:

1. Термінологічна система має ґрунтуватися на класифікації понять.
2. Необхідно виділяти терміновані ознаки та поняття, ґрунтуючись на класифікаційних схемах.
3. Слова повинні відображати спільність термінованого поняття з іншими та його специфічність [44, с. 18].

Термін відрізняється від слова своїм зв'язком зі спеціальним поняттям, що входить до науково-класифікованої галузевої системи понять, слова ж пов'язані з поняттями побутовими, які також входять у систему понять загальноживаної лексики, позбавленої того високого ступеня логічної організації, яка властива системі спеціальних понять. Звідси вищий рівень системної організації термінологічної лексики протиставляється загальноживаній» [37, с. 13].

В.М. Лейчик присвятив окремий розділ своєї монографії терміносистемі як предмету термінознавства. З положень когнітології, дослідник розглядає співвідношення теорій, понять і термінів, і дійшов висновку, що «терміносистема відображає не просто систему понять, а систему понять певної теорії» [41, с. 20].

Оскільки можливе одночасне існування кількох теорій, тому, можливе співіснування кількох терміносистем, які стосуються однієї спеціальної сфери.

Поява термінології, що сформувалася, означає настання періоду більшої або меншої стабілізації в цій галузі знання, що виражається в несуперечливому описі цими термінами достатньої кількості фактів. Потім слідує ступінь розвитку термінології на власній основі.

В.М. Лейчик надає наступне визначення терміносистеми: «термінологічна система (терміносистема) – знакова модель певної теорії спеціальної галузі знань чи діяльності; елементами терміносистеми є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної галузі природної мови, а структура в цілому адекватна структурі системи понять даної теорії» [42, с. 74].

Як зазначає В.М. Лейчик, специфіка відображуваної галузі знань і діяльності визначає такі ознаки термінологій, як більший чи менший обсяг цих сукупностей, більша чи менша складність їх структури, переважання конкретних чи абстрактних понять, що позначаються лексичними одиницями, наявність чи відсутність єдиної теорії (концепції), якій підпорядковується процес відбору лексичних одиниць. Взагалі наявність такої теорії не обов'язкова для складання термінології. Звідси ще три її особливості. По-перше, термінологія має зв'язність, але не має цілісності. По-друге, термінологія може бути невпорядкованою чи частково впорядкованою сукупністю лексичних одиниць. По-третє (що випливає з попереднього), ці лексичні одиниці можуть бути термінами або передтермінами, тобто одиницями, що не задовольняють низку вимог [42, с. 78].

Література, що розглядає сутність терміносистеми, досить широка, але єдність поглядів не досягнуто. Деякі дослідники не поділяють термінологію та терміносистему [21, с. 29]. У статтях Т.Л. Канделаки кінця 60-х років розглядалися «природно сформовані термінології» [32, с. 39]. Як вважає В. М. Лейчик, невірно думати, ніби терміносистеми є частиною (підсистемою) лексичного складу природної мови. Насправді лише елементи термінології можуть розглядатися як частина лексики тієї чи іншої природної мови в цілому; терміносистеми є конструктами, причому фігурують вони не у природній мові загалом, а у галузевій, як і закінчені,

сформовані термінології. Найчастіше на практиці спостерігається перетворення термінології на терміносистему, коли формулюється певна теорія, що лягає в основу опису відповідної галузі знання та (або) діяльності [42, с. 74].

Проте існують й інші думки. Як зауважують Б.М. Головін, Р.Ю. Кобрин, в термінознавчій літературі зустрічається твердження, що сукупність термінів (тобто термінологія) стає терміносистемою лише тоді, коли вона піддається свідомому впорядкуванню та корекції [21, с. 55]. Однак, як переконливо пояснюють вчені, випадкового накопичення термінів, системно не пов'язаних і не організованих, не має жодна галузь виробництва чи техніки, жодна галузь науки чи управління, тому що в будь-якій названій сфері предмети та їх ознаки співвіднесені та пов'язані, системно організовані у поняття тієї чи іншої галузі знань.

Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрин у своїй роботі докладно розглядають термінологію та термінологічну систему. На їхню думку, термінології різних галузей професійно-трудої діяльності можуть бути охарактеризовані такими ознаками, що відображають їхню лінгвістичну сутність:

1. Головною субстанційною функцією термінології є функція комунікативного обслуговування професійно-трудої потреб носіїв мови.

2. Термінологія складається з набору простих (однослівних) та складових (термінологічних словосполучень) термінів, а також відносин, що пов'язують ці елементи. Відносини, що зв'язують елементи термінології, можна типізувати з різних підстав: матеріальні та семантичні, парадигматичні та синтагматичні, функціональні та генетичні, двосторонні та односторонні.

3. Генетично прості терміни можуть бути або загальноновживаними словами, або запозиченнями, або оригінальними одиницями, утвореними з морфем за відомими, найчастіше загальнономовними, словотворчими моделями.

4. Прості (або однослівні) терміни відрізняються від загальноновживаних слів своєю семантичною організацією. Словотвір термінів підпорядковується загалом тим самим закономірностям і регулюється тими самими моделями, як і словотворення загалом. Морфологічні властивості термінів підпорядковані правилам граматичного порядку.

5. Складові терміни, або термінологічні словосполучення, відрізняються від вільних та стійких (фразеологічних) словосполучень також своєю семантичною організацією. Синтаксичні моделі, за якими утворені терміни, єдині для мови загалом, але відрізняються своєю продуктивністю в термінологічних і нетермінологічних текстах.

6. Семантичні відносини, що зв'язують терміни, мають логічний характер (рід - вид, частина - ціле, асоціація), але індивідуальні в тому сенсі, що відносини завжди пов'язують конкретні терміни конкретної термінології [21, с. 78].

У нашому дослідженні ми докладно зупинимося на юридичній терміносистемі. С.П. Хижняк порівнює стилі древніх законодавчих актів із сучасним і зазначає, як зміна стилю викладу закону веде до переважного використання в тексті іменників та створених на їх основі словосполучень [69, с. 66]. Звідси він робить висновок, що сучасні терміносистеми можуть бути представлені повно саме цими одиницями.

У «Загальній термінології» А.В. Суперанської, Н.В. Подольської, Н.В. Васильєвої згадується поняття «поле» як екстралінгвістична область, з якою співвідноситься термін. У середині поля зазвичай простежується певна лінгвістична впорядкованість елементів. Однак саме через екстралінгвістичний фактор в одному полі можуть поєднуватися слова з різною лінгвістичною системною організацією, наприклад, запозичені з міжнародних латино-грецьких елементів [55, с. 74].

Дослідникам вдалося виділити ядерну, чи центральну, частину цієї системи, яку становлять класичні термінологічні одиниці, які мають універсальний характер. Такі терміни часто мають відповідні кореляти (інтернаціоналізми) у багатьох мовах світу, наприклад, *plaintiff* – позивач; *defendant* – відповідач та ін. Автор доводить, що ядерна частина юридичного термінологічного корпусу сучасної англійської мови не є тематично однорідною. Зокрема, значну групу юридичних термінів ядерного статусу становлять одиниці, які мають структурно-семантичні аналоги в інших мовах [55, с. 22].

Крім того, до ядерної зони юридичної системи англійської мови входять також термінологічні одиниці, які мають суто вузьке професійне застосування в англійському суспільстві і часто не відомі більшості носіїв сучасної англійської

мови. Латинські слова та висловлювання, що вживаються в юридичному просторі англomовних та інших країн також мають ядерний статус у юридичній терміносистемі. Периферійна зона юридичної термінологічної макросистеми сучасної англійської мови представлена, на думку вченого, в основному, конститuentами, що належать практично до загальноновживаної лексики, яка має лише тематичну «забарвленість» і використовується як вузькими фахівцями в юриспруденції, так і всіма представниками англomовної спільноти.

Отже, сучасний когнітивний напрямок термінознавства підкреслює ознаку терміна як результату професійного мислення засобу орієнтації у професійній сфері. Термін необхідно розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми. Терміносистеми мають всі ознаки систем – структурність, цілісність, складність поведінки та ін., тому вони і можуть вивчатися методами системології. Слідом за В.М. Лейчиком, ми визначаємо терміносистему як знакову модель певної теорії спеціальної галузі знань чи діяльності; елементами терміносистеми є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної галузі природної мови, а структура в цілому адекватна структурі системи понять даної теорії. С.А. Добричеву вдалося виділити ядерну, чи центральну, частину юридичної термінсистеми, яку становлять класичні термінологічні одиниці, які мають універсальний характер. Автор доводить, що ядерна частина юридичного термінологічного корпусу сучасної англійської мови не є тематично однорідною, вважаючи, що значну групу юридичних термінів ядерного статусу становлять одиниці, які мають структурно-семантичні аналоги в інших мовах. Периферійна зона юридичної термінологічної макросистеми сучасної англійської мови представлена, на думку вченого, в основному, конститuentами, що належать практично до загальноновживаної лексики, яка має лише тематичну «забарвленість».

2.3. Методи дослідження перекладу юридичних терміносполучень українською мовою

У сучасній лінгвістиці юридична термінологія вивчається у різних аспектах – когнітивному, прагматичному, антропоцентричному та ін. У нашому дослідженні

було використано ряд методів дослідження, які допомогли якнайкраще дослідити зазначені аспекти юридичних терміносполучень, а також їх перекладу українською мовою. Нами було використано лінгвоправовий аналіз, лінгвокультурологічний та порівняльний аналізи, словниково-семантичний, понятійний аналіз, компонентний, корпусний аналіз з елементами системного аналізу, перекладацький аналізу з подальшою інтерпретацією зібраного матеріалу. Розглянемо ці методи детальніше.

Концепція лінгвоправового аналізу передбачає вироблення основ та принципів чіткої технології проведення запропонованого дослідження, визначення конкретних об'єктів експертної оцінки. Аналіз підходів до організації лінгвоправової системи мови виявляє першочергову необхідність оптимізації роботи з юридичної термінологією. Це пояснюється зростанням обсягів нормативного матеріалу, ускладненням суспільних відносин, що підлягають законодавчому регулюванню, включенням до правової мови в умовах ринкових відносин великої кількості нових слів та термінів [67, с. 68].

Інший напрямок лінгвоправового дослідження – вдосконалення лінгво-стилістичної структури юридичних текстів. З метою вдосконалення правового регулювання необхідне вироблення чіткої системи правил вживання мовних засобів при написанні юридичних документів, що суворо відповідає нормам сучасної мови та сприяє дотриманню певних стилістичних вимог до мови права. З тексту юридичного документа мають виключатись урочистість, пафос, риторичні питання, використання стилістичних засобів. Для деяких текстів (скарга, дипломатичні документи) характерна деяка образність, проте неприпустимо переступати розумні межі, оскільки нейтральність мови насамперед підвищує ефективність тлумачення тексту та реалізацію правових норм [46, с. 17].

Ускладненість мовної форми, що лежить в основі термінології, ускладнює сприйняття правової інформації, що міститься в ній, і, отже, небажано позначається на ефективності правового регулювання [46, с. 20]. Оскільки термінологічна лексика становить основний за обсягом та змістом пласт у правових документів, оптимізація роботи над юридичною термінологією є найважливішим напрямом удосконалення правотворчої практики. Завданнями вдосконалення міжнародно-правового

регулювання диктуються вимоги системної уніфікації юридичної термінології у нормативних правових актах, що відрізняються за ієрархічним рівнем, тематикою та державною належністю. Лінгвоправовий аналіз спрямовано на реалізацію принципу визначеності правової норми [42, с. 94]. У нашому дослідженні лінгвоправовий аналіз було використано задля розробки рекомендації щодо впорядкування, систематизації та оформлення юридичної термінології.

Лінгвокультурологічний аналіз лексичної одиниці дескриптивний за своєю природою, те чи інше аналізоване явище аксіоматично визначається як культурно значуще, таким чином, пояснення певного феномену переноситься з галузі мови в область історії, міфології, фольклору [42]. За словами С.Г. Казаріна, під лінгвокультурологічним аспектом дослідження лексичних одиниць мається на увазі вивчення відображення способу життя, традицій, звичаїв, історії народу в мові [30, с. 66]. Своє безпосереднє відображення культура конкретного народу знаходить у культурному компоненті значення лексичних одиниць. М. М. Кувалдіна зазначає, що крім власне комунікативної функції мова виконує також кумулятивну функцію, яка полягає у збереженні та передачі позамовного досвіду конкретного народу і, отже, визначає зміст екстралінгвістичної інформації у мовному знаку. Цей компонент у семантиці лексичної одиниці позначається у мовознавстві терміном «культурний компонент значення слова» [38, с. 168]. В рамках концепції культурного компонента значення термінологічних одиниць, розробленої В. А. Іконниковою, під термінологічними одиницями з культурним компонентом значення розуміються «одиниці, до значення мовного субстрату яких входить інформація про історико-територіальні цінності, уявлення, особливості та реалії культури певного історико-територіального суспільства» [27, с. 23]. Для нашого дослідження важливо підкреслити, що юридична система в усіх країнах постійно піддається процесу реформування та контролю з боку держави, оскільки є найважливішим інститутом правління, що визначає політичний, економічний та культурний розвиток суспільства» [27, с. 23]. Головна причина уточнення та заміни понять юридичної системи полягає у зміні державної політики у досліджуваній галузі, саме

лінгвокультурогічний аналіз допоміг нам визначити особливості англомовних юридичних терміносполучень.

Порівняльний метод – один із найпоширеніших у різних науках. У багатьох сферах людської діяльності виникає необхідність оптимального вибору. При цьому враховуються всі характеристики об'єктів, що вивчаються, а також їх зіставлення за потрібними критеріями. Зіставлення один із основних методів пізнання навколишньої дійсності. Основа цього способу досить проста: визначення та зіставлення окремих явищ соціального, економічного, політичного чи іншого характеру з метою виявлення подібностей та відмінностей.

Метою порівняльного аналізу є виявлення елементів сходжень і розбіжностей на усіх рівнях мовної структури у двох чи кількох мовах, незалежно від ступеня генетичної близькості, він встановлює як подібності так і відмінності, виявляє моделі, закономірності, загальні для обстежуваних мов. У порівняльній лінгвістиці, інтерес до якої особливо зріс за останні три десятиліття, існує два напрями: теоретичний і лінгводидактичний. Дослідники, що працюють у теоретичному напрямку зосереджують увагу на подібності та відмінності між зіставляваними мовами. Представники другого напрямку використовують порівняльний аналіз мови джерела та мови перекладу з метою оптимізації вивчення іноземної мови [29, с. 3]. У нашому дослідженні порівняльний аналіз було використано для виявлення та опису загальних властивостей та особливостей юридичної термінології англійської та української, розкриття їх індивідуально-мовної специфіки, а також встановлення закономірностей формування цих термінологій.

З функціонального погляду словниковий склад мови є сукупністю засобів найменування. «Назвати», «іменувати» означає побачити у світі, виділити зі світу, включити у світ олюднений. Назва – необхідна передумова комунікації та регуляції: тому існування підсистеми номінації є обов'язковим для мови. «Іменувати» означає співвіднести щось з тим чи іншим елементом ідеальної «картини світу» та позначити її тим чи іншим способом експлікації цього елемента» [8, с. 102]. Для аналізу значень у номінативному (функціональному) аспекті дуже важливо підібрати адекватний для цієї мети метод семантичного аналізу лексичних значень. Крім знань про структуру

мови, семантика тісно пов'язана з філософією, психологією та іншими науками, так як неминуче стосується питань про походження значень слів, їх відношення до буття і мислення. При семантичному аналізі необхідно враховувати соціальні та культурні особливості носія мови. Процес людського мислення, як і мова, що є інструментом вираження думок, дуже гнучкий і важко піддається формалізації. Тому семантичний аналіз по праву вважається найскладнішим етапом дослідження термінології. Словниково-семантичний аналіз юридичних терміносполучень дозволив визначити доцільність поєднання термінів у словосполученнях, визначити відповідність їх перекладу в українських словникових перекладах.

Понятійний аналіз визначимо як методику побудови понятійної структури, засновану на абстрагуванні понять і здійснювану шляхом порівняння та зіставлення сутностей предметної області з метою виявлення їх загальних ознак, виділення понять, об'єднання понять на основі їхньої подібності або розбіжності. Основна мета понятійного аналізу полягає у отриманні таких декомпозиційних схем предметної області, які хоч і сформульовані в рамках змістовних уявлень, проте мають формальну строгість і точність, достатніх для прямого використання одержаного високорівневого опису термінів. Тим самим забезпечується отримання первинних формальних специфікацій предметної області, що використовуються в рамках контекстної технології для реалізації цього опису, можливо, ієрархічного [42, с. 74]. У нашому дослідженні понятійний аналіз використовується для визначення понятійного поля терміносполучень родовидових зв'язків та порівняння їх з перекладеними поняттями.

Для виявлення структури лексичного значення та визначення мінімальних семантичних ознак, сем його складових, добре підходить компонентний аналіз, що передбачає процедуру розщеплення значення на компоненти (семи), які представляють це значення не у вигляді простого поєднання слів, а у вигляді певним чином організованої структури, в якій значимість того чи іншого компонента визначається відношенням до інших компонентів.

Компонентний аналіз з урахуванням словникових дефініцій є ефективним при дослідженні юридичних терміносполучень, оскільки з аналізу семантики лексичних

одиниць «дослідники небезпідставно вдаються до об'єктивних, доступних їм доказів – до словникових визначень», відзначаючи також «дефініційний аналіз», тобто використання словникових дефініцій як особливого методичного прийому опису лексичної семантики, зведений у ранг методу лінгвістичних досліджень» [42, с. 134]. Компонентний аналіз на основі словникових дефініцій, однак, не позбавлений недоліків, один з яких полягає в тому, що «у словникових статтях поряд з вірними є невірні відомості і, крім того, словникові дефініції часто неповні» [42, с. 58]. У нашому дослідженні компонентний аналіз використовується для визначення складових термінів у юридичних терміносполученнях, їхніх словникових дефініціях у мові перекладу.

Системний аналіз – це науково-методологічний метод, який вивчає принципи та засоби дослідження складних об'єктів за допомогою представлення їх як системи та аналізу цих систем. Отже, у системному аналізі будь-який об'єкт розглядається з урахуванням його системного характеру, тобто як єдине ціле, бо як комплекс взаємозалежних складових елементів, їх властивостей і процесів [42, с. 80]. У нашому дослідженні системний аналіз було використано задля виокремлення властивостей юридичної терміносистеми, її основних понять та функціонування у мові.

Перекладацький аналіз – це активна діяльність перекладача, спрямована на глибоке розуміння тексту, на визначення його комунікативного завдання (комунікативної функції тексту, інваріанту перекладу) і стратегії перекладу. У нашому випадку перекладацький аналіз допоміг визначити способи відтворення англомовних юридичних терміносполучень в українській мові та дослідити їх еквівалентність.

Отже, у нашому дослідженні було використано ряд методів дослідження, які допомогли якнайкраще дослідити зазначені аспекти юридичних терміносполучень, а також їх перекладу українською мовою. Лінгвоправовий аналіз було використано задля розробки рекомендації щодо впорядкування, систематизації та оформлення юридичної термінології. Головна причина уточнення та заміни понять юридичної системи полягає у зміні державної політики у досліджуваній галузі, саме лінгвокультурологічний аналіз допоміг нам визначити особливості англомовних

юридичних терміносполучень. Порівняльний аналіз було використано для виявлення та опису загальних властивостей та особливостей юридичної термінології англійської та української, розкриття їх індивідуально-мовної специфіки, а також встановлення закономірностей формування цих термінологій. Словниково-семантичний аналіз юридичних терміносполучень дозволив визначити доцільність поєднання термінів у словосполученнях, визначити відповідність їх перекладу в українських словникових перекладах. Понятійний аналіз використовується для визначення понятійного поля терміносполучень родовидових зв'язків та порівняння їх з перекладеними поняттями. Компонентний аналіз використовується для визначення складових термінів у юридичних терміносполученнях, їхніх словникових дефініціях у мові перекладу. Системний аналіз було використано задля виокремлення властивостей юридичної термінсистеми, її основних понять та функціонування у мові. Перекладацький аналіз допоміг визначити способи відтворення англомовних юридичних терміносполучень в українській мові та дослідити їх еквівалентність.

РОЗДІЛ 3

ВІДТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНОСПОЛУЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

3.1. Особливості відтворення структурних типів юридичних терміносполучень в українському перекладі

Структурні особливості англomовних юридичних термінів було розглянуто у теоретичній частині нашого дослідження. Ми виділили ряд структурних формул, за якими утворюються аналізовані терміносполучення. Серед найпоширеніших моделей англomовних юридичних терміносполучень виділяємо:

- noun + noun;
- noun + preposition + noun;
- adjective / Participle II + noun;
- verb + noun;
- verb + preposition + verb;
- verb + preposition + noun;
- preposition + noun;
- adjective + preposition + pronoun (переважно латинські терміни).

Розглянемо ці моделі детальніше та визначимо способи їх відтворення в українському перекладі. Проаналізуємо переклад англomовних юридичних терміносполучень зі структурною моделлю n+n:

jury selection – *вибір присяжних* [83]

Наведене терміносполучення має у складі два іменника і позначає підбір людей до суду присяжних на засіданні суду. У перекладі спостерігаємо застосування калькування до обох складових терміну *jury* – *присяжні*, *selection* – *вибір*. Але у силу особливостей української мови, було використано перестановку елементів терміносполучення, але структурна модель у перекладі зберігається.

justice court – *державна судова адміністрація* [83]

У наведеному прикладі англomовного юридичного словосполучення використовується структурна модель n+n, в той час як у перекладі використано формулу adj+adj+n. Такі зміни у структурі терміносполучення у перекладі відбуваються через використання описового перекладу.

law courts – суди [83]

У вищенаведеному прикладі терміносполучення моделі n+n у перекладі має еквівалент *суди*, тобто двокомпонентне словосполучення видозмінюється у однокомпонентний термін. Термін *law* у перекладі вилучається задля уникнення тавтології значень, тому у перекладному варіанті зберігається лише другий компонент *courts – суди* за допомогою калькування.

patent holder – власник патенту [83]

Наведене терміносполучення є двокомпонентним за своєю структурою, ілюструючи модель n1+n2. У перекладі така структура зберігається, але відбувається перестановка компонентів n2+n1, що відбувається у силу особливостей мови перекладу. Загалом, компоненти терміносполучення відтворено транслітерацією *patent – патент* і кокретизацією значення *holder – власник*.

search warrant – ордер на обшук [83]

Вищенаведене терміносполучення також має структурну формулу n+n, але у перекладі вбачаємо зміни n+prep+n. В українському перекладі терміносполучення відтворене калькуванням, але його було переструктуровано відповідно до особливостей мови перекладу.

Окрім номінативних двокомпонентних терміносполучень моделі n+n існують також трикомпонентні моделі типу n+n+n, наведемо приклад:

Juvenile justice department – відділ ювеніальної юстиції [84; 86]

Вищенаведене англomовне юридичне терміносполучення має у своєму складі три іменника n1+n2+n3. У перекладі відбуваються зміни у структурі терміносполучення n3+adj1+n2. Як видно з перекладної моделі відбулися зміни не тільки у порядку компонентів терміносполучення, а й на лексичному рівні. Термін

department відтворюється калькуванням, *justice* – транслітерація, *juvenile* – транслітерація, заміна частини мови. Під терміносполучення *відділ ювеніальної юстиції* розуміємо відділ боротьби з підлітковою злочинністю. Зазначений спосіб перекладу буде зрозумілим лише для фахівців юридичної справи, адже у ній використовуються транслітеровані терміни англомовного походження.

Розглянемо приклади англомовних терміносполучень структурної моделі *noun + preposition + noun*:

***attorney at law* – адвокат [83]**

У наведеному прикладі маємо трикомпонентне терміносполучення моделі *n+prep+n* на позначення адвокатської професії. У перекладі трикомпонентне терміносполучення відтворюється однокомпонентним терміном *адвокат*, де вилучаються елементи *prep+n*. Такі зміни у структурі терміну вбачаємо через уникнення повторення значень, адже під терміном *адвокат* уже зрозуміло, що людина працює із законом, тому немає необхідності у збереженні лексеми *law* в українському еквіваленті.

Далі спостерігаємо подібний приклад перекладу:

***Age of consent* – повноліття [83]**

Наведене терміносполучення моделі *n+prep+n* у перекладі відтворюється однокомпонентним терміном за допомогою модуляції. *Age of consent* має дослівний переклад вік згоди, в українській мові маємо еквівалент цьому визначенню – *повноліття*, цим пояснюємо використання зазначеної трансформації.

***power of attorney* – довіреність [83]**

Наведений приклад терміносполучення моделі *n+prep+n* знову видозмінюється у перекладі, перетворюючись з трикомпонентного словосполучення в однокомпонентне. Такі зміни відбуваються через застосування еквівалентного перекладу, *power of attorney* дослівно означає сила адвокату, що має на увазі довіреність, яку виписує нотаріус чи адвокат.

***obstruction of justice* – перешкоджання у здійсненні судочинства [83]**

У перекладі наведеного терміносполучення структурної моделі n+prep+n спостерігаємо зміну на структурному рівні, де модель терміносполучення відображається у формулі n+prep+n+n, тобто трикомпонентне терміносполучення відтворюється чотирикомпонентним. Такі зміни відбуваються завдяки додаванню додаткових компонентів у здійсненні, адже англійський прийменник *of* відтворюється родовим відмінком, що автоматично нівелює прийменник.

Далі розглянемо способи перекладу англійських юридичних терміносполучень зі структурною моделлю adjective / Participle II + noun:

***preventive detention* – запобіжний захід [87; 85]**

Наведений приклад моделі adj+n у перекладі відтворюється аналогічною структурною формулою прикметник+іменник. Щодо кожного термінологічного терміну окремо, то прикметник *preventive* відтворюється калькуванням *запобіжний*, *detention* – генералізацією *захід*, адже еквівалентом цього терміну в українській мові є *затримання на певний строк*.

***capital punishment* – смертна кара [83]**

Наведений приклад терміносполучення ілюструє подібний переклад попереднього терміну. Структура терміносполучення adj+n зберігається в українському варіанті прикметник+іменник. Спостерігаємо використання модуляції в процесі перекладу терміносполучення. Щодо відтворення окремих компонентів, то прикметник *capital* перекладається за допомогою конкретизації, а *punishment* калькуванням.

***excluded evidence* – виключення з числа доказів [83]**

Наведене терміносполучення має структурну модель Participle II + noun, яка у перекладі значно видозмінюється і має формулу n+prep+n+n. Як бачимо структура терміносполучення кардинально видзмінюється через використання додавання додаткових компонентів – прийменника та іменника з числа. Щодо окремих компонентів терміну, то дієприкметник *excluded* відтворюється заміною частини мови, а саме іменником *виключення*; *evidence* калькується *докази*.

***subpoenaed witness – викликаний свідок* [83]**

Знову ж спостерігаємо структуру терміносполучення моделі Participle II + noun, який у перекладі відтворений за допомогою калькування, що зберігає структуру терміносполучення дієприкметник+іменник. Варто зауважити, що термін *subpoena* має еквівалентний відповідник в українській юридичній термінології, а саме *повідка до суду*.

Наступною структурною формулою, яку ми розглянемо у цьому підрозділі є verb + noun:

***to depose a witness – усунути свідка* [83]**

Наведене терміносполучення формули verb + noun зберігає свою структуру в українському перекладі та відтворюється за допомогою дієслова та іменника. Такому перекладу завдячуємо трансформації калькування, в якому всі компоненти мають своє пряме значення.

***to affect punishment – впливати на визначення покарання* [83]**

У вищенаведеному терміносполученні моделі v+n спостерігаємо зміни у структурі перекладного еквіваленту, де є додаткові елементи, зумовлені трансформацією додавання. Так, структурна формула українського терміносполучення має наступний вигляд: v+prep+n+n. Окремі компоненти *affect* та *punishment* відтворюються калькуванням *впливати* та *покарання*.

***to give amnesty – амністувати* [83]**

Вищенаведений приклад юридичного терміносполучення ілюструє структурну формулу v+n, тобто бачимо, що термін є двокомпонентним. У перекладі один компонент вилучається і терміносполучення відтворюється лише однокомпонентним терміном. Поєднавши дві лексичні одиниці, за допомогою генералізації, було створено термін амністувати, які містить елемент транслітерації. Такий термін є терміном іншомовного походження і має значення звільнити від покарання.

***to give pardon – помилувати* [87; 85]**

Аналогічну ситуацію із попереднім прикладом простежуємо у перекладі терміносполучення моделі v+n, яке модифікує у перекладі і стає однокомпонентним терміном. У наведеному прикладі спостерігаємо використання перекладацької трансформації модуляції, адже дослівний переклад компонентів терміносполучень є давати прощення.

to enforce a law – забезпечити дотримання закону [83]

Наведений приклад відображає структурну модель v+n, будучи двкомпонентним терміносполученням. У перекладі спостерігаємо зміни у структурі, а саме додавання ще одного компоненту, що змінює первинну формулу v+n+n. Зміст терміносполучення відтворюється вірно та є ширшим у своєму значенні.

Варто, також, розглянути приклади юридичних терміносполучень зі структурною моделлю verb + preposition + verb, як показав аналіз вибірки дослідження, така структурна модель властива терміносполученням з метафоричним значенням:

to hit and run – дорожньо-транспортна пригода, коли водій їде з місця події
[83]

Вищенаведений приклад містить англomовне юридичне терміносполучення зі структурною формулою v+prep+v. У перекладі така структура, звичайно, не зберігається, адже терміносполучення має метафоричне значення. Тому в українському варіанті простежуємо використання описового перекладу в процесі його відтворення.

Наступною структурною моделлю, яку варто розглянути в процесі дослідження особливостей перекладу юридичної термінології, є verb + preposition + noun:

to (re)appear for trial – (повторно) з'явитися до суду [83]

У вищенаведеному прикладі наведена структурна модель реалізується у терміносполученні на позначення судового процесу. У перекладі структура терміну зберігається дієслово+прийменник+іменник, що зумовлює використання

калькування. Якщо вдаватися до компонентного аналізу, то термін *trial* відтворено за допомогою генералізації *суд*, адже прямий еквівалент цієї лексеми є судовий процес, засідання.

to be under subpoena – свідчити під присягою [83]

У наведеному прикладі структура *v+prep+v* зберігається у перекладі. Щодо лексичної складової компонентів терміносполучення, то воно відтворюється за допомогою конкретизації значень, де дієслово *be* перекладено як свідчити, а *subpoena* – присяга.

to bring (smth) to a halt – зупинити (щось) [83]

Вищенаведений приклад терміносполучення моделі *v+prep+v* використовується в судовому процесі, наприклад *to bring trial to a halt – зупини судовий процес*. У перекладі вбачаємо структурні зміни, де трикомпонентне терміносполучення відтворюється однокомпонентним, адже його було перекладено за допомогою модуляції.

Наступну структурну модель юридичних терміносполучень, яку ми розглянемо, буде *preposition + noun*. До такої структури відносяться переважно терміносполучення латинського походження:

ad hoc – для випадку [83]

ab initio – спочатку [83]

in medias res – у суть справи [83]

contra legem – проти закону [83]

ad defendendum – для захисту [83]

Вищенаведені приклади транслюють структурну формулу юридичних терміносполучень *prep+n*. Усі вони є латинськими термінами за походженням та є невід’ємними у юридичних текстах, документації. Як бачимо, майже всі наведені терміносполучення у перекладі зберігають свою структуру. Виключенням є *ab initio – спочатку*, де двокомпонентний термін відтворюється як однокомпонентний.

Загалом, такі терміносполучення використовуються у судових рішеннях, конституціях та інших правових документах.

Структурна модель юридичного терміносполучення adjective + preposition + pronoun також є поширеною, в основному серед латинських термінів:

actionable per se – що дає підстави для судового переслідування [83]

malum per se – діяння, погане саме собою і шкідливе за наслідками, незалежно від ступеню покарання за законом [83]

actionable per quod – що не дає підстави для судового переслідування [83]

Вищенаведені терміносполучення мають структурну формулу adj+prep+pron, усі вони є латинськими за походженням, як і попередні приклади. Така тенденція до використання латинських виразів у юридичній термінології зумовлена тим, що саме ця галузь є найдревнішою і майже всі основні закони суспільства були написані латинською. Як можемо побачити з наведених прикладів, усі зазначені терміносполучення відтворюються за допомогою описового перекладу, адже не існує еквівалентів до окремих компонентів терміносполучень. Інкли, в процесі перекладу юридичних документів чи правових актів, перекладачі залишають такі терміносполучення у їхньому первинному вигляді.

Отже, проаналізувавши ряд юридичних терміносполучень, а саме їх структурної складової, було виділено наступні структурні моделі: noun + noun; noun + preposition + noun; adjective / Participle II + noun; verb + noun; verb + preposition + verb; verb + preposition + noun; preposition + noun; adjective + preposition + pronoun. У перекладі наведені структурні моделі терміносполучень відтворюються за допомогою калькування (25%), перестановки (19%), вилучення компонентів терміносполучення (11%), еквівалентний відповідник (10%), додавання компонентів (10%), описовий переклад (9%) та рідше модуляція (7%), генералізація (5%) та конкретизація (4%). Юридичні терміносполучення латинського походження мають структурну формулу prep + n; adj + prep + pron та відтворюються описовим перекладом. Загалом, найчастотнішою моделлю структури досліджуваних терміносполучень є n+n,

n+prep+n, adj+n, v+n, які у перекладі зберігають свою структуру, будучи двокомпонентними та трикомпонентними термінами.

3.2. Способи перекладу родових та видових юридичних терміносполучень

Розглядаючи юридичні терміносполучення, варто звернути увагу на їхній родовидові зв'язки. Взагалі зв'язки між термінами можуть бути різними. Як засвідчують дослідження конкретних термінологічних систем, основний тип понятійних (логічних) зв'язків – родовидовий. Узагальнені поняття називаються родовими поняттями, менш загальні – видовими поняттями. Таким чином, те саме поняття в один і той же час може бути і видовим, і родовим, але тільки в різних відносинах: по відношенню до менш загального – воно родове, а по відношенню до більш загального – видове. Родове поняття не може існувати окремо від видових понять, а видові поняття не можуть існувати окремо від родових. Рід та вид завжди взаємопов'язані. Цей взаємний зв'язок роду і виду відображає існуючий у термінах зв'язок загального та окремого, а саме: кожен предмет об'єктивного світу містить у собі і загальні властивості, які поєднують його з однорідними предметами, та свої особливі властивості. Загальні властивості існують лише в окремих предметах. Тим самим загальні властивості є ознакою окремих предметів.

Обмеження понять є способом, протилежним узагальненню. Обмежити поняття – означає перейти від поняття з більшим обсягом, але з меншим змістом до поняття з меншим обсягом, але з більшим змістом. Інакше кажучи, щоб обмежити поняття, потрібно перейти від роду до виду: збільшити його зміст шляхом поповнення видових ознак. Значення логічних операцій узагальнення і обмеження у тому, що вони є засобом закріплення отриманих знань, як загальних, так і особистих, зі способів досягнення визначеності нашого мислення. Наприклад, у судовій практиці важливо не тільки визначити, чи є те чи інше діяння злочином взагалі, а й встановити його характер і ступінь суспільної небезпеки, вирішити, чи належить воно до тяжких, менш тяжких або особливо тяжких, і, нарешті, дати його точну кваліфікацію: крадіжка, грабіж тощо. Це послідовний ланцюг обмежень. Навпаки, хибні обмеження – плеоназми здатні спотворити думку, викликати пересуди.

При такому зв'язку є родовий термін, що позначає деяке загальне або родове, поняття, і певна сукупність (від 2-х і більше) видових термінів, об'єднаних цим родовим терміном і що позначають більш видові поняття. Видові терміни одного терміносполучення відрізняються один від одного одним або декількома диференційними ознаками. У юридичній термінології знаходимо ряд терміносполучень, оснований на родовидових зв'язках. Розглянемо їх детальніше та визначимо способи їх перекладу.

Наведемо приклад терміносполучень, що мають однаковий родовий термін, але відрізняються видовими термінами:

Expert evidence – свідчення експертизи [83];

False evidence – неправдиві свідчення [83];

Indicative evidence – вказівка на спосіб отримання доказів [83];

Superficial evidence – зовнішні ознаки [83].

Із ряду наведених терміносполучень бачимо, що їхнім родовим терміном є *evidence*, термін який має еквівалент в українській мові *доказ, підтвердження, свідчення*. Як бачимо з прикладу усі видові терміни відтворено різними способами. В процесі перекладу терміносполучення *expert evidence* було використано перестановку *свідчення експертизи*, де родовий термін стає на першу позицію і відтворюється еквівалентним перекладом, а видовий термін *expert* перекладено за допомогою транслітерації *експертиза*, хоча це не є еквівалентним значенням терміну.

Далі терміносполучення *false evidence* відтворено за допомогою калькування *неправдиві свідчення*, що зберігає значення терміносполучення, яке є зрозумілим. Переклад наступного терміносполучення є неоднозначним, адже воно видозмінює його структуру: *indicative evidence* відтворено як *вказівка на спосіб отримання доказів* за допомогою описового перекладу, де родове поняття *evidence* має свій перекладний еквівалент *докази*. Наступне терміносполучення приклад застосування перекладацької трансформації генералізації, де обидва і родове і видове поняття відтворено узагальненими лексемами *superficial evidence* – *зовнішні ознаки*. Як видно

з аналізу терміносполучень з однаковим родовим поняттям, переклад є контекстуально залежним, тому не існує єдиного перекладу цих терміносполучень.

Таку ж ситуацію бачимо і на прикладі наступної вибірки терміносполучень:

Civil procedure – цивільний процес [83];

Court procedure – судочинство [83];

Criminal procedure – кримінальний процес [83];

Emergency procedure – надзвичайна процедура [83].

У наведених прикладах виділяємо родовий термін *procedure*, який має еквівалент *процедура, процес*. Як бачимо, всі терміносполучення відтворюються різними способами. Наприклад терміносполучення *civil procedure* відтворюється за допомогою калькування обох складових термінів *цивільний процес*. Зовсім інший спосіб перекладу вбачаємо у відтворенні терміносполучення *court procedure*, яке відтворено модуляцією *судочинство*. У перекладі простежуємо також зміну структури терміносистеми, а саме двокомпонентний термін став однокомпонентним. Терміносполучення *criminal procedure* – *кримінальний процес* також піддається калькуванню як і перше терміносполучення. Терміносполучення *emergency procedure* відтворюється як *надзвичайна процедура*, що містить в собі комбінацію калькування та транслітерації. У цьому прикладі *procedure* перекладається в більшості випадків як *процес*, лише один раз – як *процедура*, а ще в одному випадку воно нівелюється, будучи у складі однокомпонентного терміну.

Розглянемо наступну вибірку терміносполучень з родовидовим зв'язком:

Criminal addict – злочинець, який став наркозалежним [83];

Criminal assault – злочинний напад [83];

Criminal charge – обвинувачення у злочині [83];

Criminal gang – банда злочинців [83].

У вищенаведених прикладах спостерігаємо наявність родового терміну *criminal*. Хоча він є однаковим у всіх зазначених терміносполученнях, всі вони

відтворюються у різний спосіб і мають різне значення. Розглянемо кожне терміносполучення детальніше. Двокомпонентне терміносполучення *criminal addict* відтворюється як *злочинець, який став наркозалежним* за допомогою описового перекладу. У цьому випадку родові поняття *criminal* виступає іменником і відтворюється еквівалентним відповідником. Видове поняття *addict* відтворюється як *наркозалежний*, що також є еквівалентним відповідником в українській мові.

Терміносполучення *criminal assault* є двокомпонентним, так само як і в українському перекладі, де воно зберігає свою структурну модель. Родовий термін *criminal* виступає прикметником та відтворюється еквівалентним відповідником злочинний. Видовий компонент терміносполучення *assault* є іменником на позначення типу злочину та має еквівалентний відповідник у перекладі. Загалом, зазначене терміносполучення відтворюється калькуванням.

Терміносполучення *criminal charge* також є двокомпонентним, але у перекладі міняє свою структуру на трикомпонентний *обвинувачення у злочині*. Родові поняття *criminal* є іменником і позначає злочин. Видовий компонент *charge* має значення обвинувачення, що є одним із еквівалентів його перекладу. В процесі відтворення було використано перестановку через особливості української мови.

Терміносполучення *criminal gang* є двокомпонентним і відтворюється у перекладі як *банда злочинців*. Родовий термін в англійському терміносполученні виступає прикметником, описуючи людей, які вчиняють злочин. У перекладі спостерігаємо заміну частини мови з прикметника на іменник, що спричиняє перестановку компонентів. Видовий термін *gang* є сленговим і у перекладі має свій еквівалент *банда*. Загалом терміносполучення кальковано.

У наведених прикладах терміносполучень з родовим терміном *criminal* простежуємо різні види перекладу, а також варіювання значень самого родового поняття: у деяких термінах воно виступає іменником, у деяких – прикметником. Саме видові терміни і створюють такі зміни.

Наведемо приклад підбірки терміносполучень з однаковим родовим терміном:

lawful punishment – *правомірне покарання* [83]

legislative punishment – санкція, що призначається законодавчим органом [83]

diet punishment – суворий арешт [83]

capital punishment – страта [83]

У наведених терміносполученнях родовим терміном є *punishment*, яке означає покарання, будучи окремим терміном. У складі терміносполучення, через родовидові зв'язки, цей термін може змінювати значення. Розглянемо наведені приклади детальніше. Терміносполучення *lawful punishment* є двикомпонентним за структурою і відтворюється у перекладі як *правомірне покарання*. У цьому прикладі обидва компоненти відтворено еквівалентними відповідниками, тому можемо стверджувати, що терміносполучення кальковано, структурна модель adj+n зберігається.

Терміносполучення *legislative punishment* також є двикомпонентним зі структурною моделлю adj+n. У перекладі терміносполучення відтворюється описовим перекладом *санкція, що призначається законодавчим органом*, де родовий термін *punishment* відтворено як *санкція*. Такий переклад є прикладом конкретизації, адже санкція є одним із видів покарання. Родовий прикметник *legislative* не має прямого еквівалента, але компенсується завдяки описовому перекладу.

Терміносполучення *punishment diet* є двикомпонентним і використовується на позначення виду покарання. У перекладі структура терміну зберігається і відтворюється як *суворий арешт*. Родове поняття *punishment* відтворюється як *арешт*, що знову ж є прикладом конкретизації. Видовий термін *diet* відтворюється у зовсім неоднозначний спосіб, при якому пряме значення терміну не пов'язане з перекладним еквівалентом. На нашу думку, термін *diet* відтворюється як *суворий*, тому що зазвичай дієти описують саме такими прикметниками.

Терміносполучення *capital punishment* є двикомпонентним і відтворюється за допомогою модуляції як *страта*. Знову ж таки спостерігаємо конкретизацію родового терміну *punishment*, який використовується у наведеному прикладі на позначення виду покарання. Видовий термін *capital* нівелюється у перекладі, але воно допомагає узагальнити визначення терміну.

Загалом, можна зробити висновок, що родове поняття *punishment* використовується у різних значеннях для конкретизації покарання та завдяки видовим термінам реалізується його прагматичний потенціал.

Далі розглянемо ряд терміносполучень з однаковим родовим терміном:

legal counselor – *судовий адвокат* [83]

legal opinion – *експертний висновок* [83]

criminal legal system – *система кримінальної юстиції* [83]

legal intervention – *втручання законодавців* [83]

У вищенаведених прикладах терміносполучень родовим терміном є лексема *legal*, яка є прикметником і в первинному значенні означає правовий, юридичний, законодавчий. У наведених прикладах завдяки видовим словам, значення цього терміну змінюється. Розглянемо кожне терміносполучення окремо. Терміносполучення *legal counselor* є двокомпонентним і відтворюється у перекладі як *судовий адвокат*. Родовий термін *legal* у перекладі має значення судовий і є прикладом генералізації, видовий термін *counselor* відтворюється еквівалентним відповідником. Загалом, терміносполучення має свій еквівалентний відповідник в українському варіанті.

Терміносполучення *legal opinion* є двокомпонентним і відтворюється як експертний висновок. Такий переклад є українським еквівалентом у перекладі. Щодо аналізу окремих компонентів, то родовий термін *legal* відтворюється прикметником експертний, що є прикладом конкретизації значення. Те ж саме прослідковуємо в процесі перекладу видового терміну *opinion* – висновок.

Терміносполучення *criminal legal system* у своїй структурі містить три компоненти і відтворюється у перекладі як *система кримінальної юстиції*. Одразу ж варто звернути увагу на перестановку компонентів терміносполучення. Родовий термін *legal* виступає прикметником в англійському терміносполученні, а у перекладі відбувається заміна частини мови і цей термін стає іменником, відтворюючись як *юрисдикція*. Два видових компоненти *criminal* та *system* відтворюються калькуванням *кримінальний* та *система*.

Терміносполучення *legal intervention* є двокомпонентним терміном і відтворюється як втручання законодавців. Як і у попередньому прикладі, спостерігаємо заміну частини мови в процесі перекладу родового терміну *legal*, яке відтворено як *законодавці*. Видовий термін *intervention* має свій еквівалентний відповідник у перекладі *втручання*.

Загалом, родовий термін *legal* змінює своє значення залежно від видового терміну, який знаходиться поруч з ним. У перекладі спостерігаєм частотні заміни частини мови в процесі відтворення родового терміна, рідше використовується прямий еквівалентний відповідник.

Варто розглянути наступний ряд терміносполучень:

go to law – *подавати позов* [83]

hate-crime law – *кримінальний закон про злочини на підґрунті ненависті* [83]

law enforcement community – *правоохоронні органи* [83]

criminal law – *кримінально-виконавче право* [83]

У вищенаведених терміносполученнях родовим терміном є лексема *law*, який у своєму первинному варіанті є іменником та позначає закон. Розглянемо перше наведене терміносполучення зі структурною моделлю *v+prep+n go to law*, яке в перекладі відтворюється як *подавати позов*. Ми спостерігаємо використання перекладацької трансформації модуляції в українському варіанті терміносполучення. Щодо родового терміну *law*, то у перекладі він відтворюється як *позов*, що змінює його первинне значення. У перекладі структура терміносполучення змінюється на модель *v+n* у силу вибраної трансформації.

Терміносполучення *hate-crime law* відтворюється за допомогою описового перекладу *кримінальний закон про злочини на підґрунті ненависті*. Родовий термін *law* у цьому прикладі має своє первинне значення і відтворюється еквівалентним відповідником *закон*. Видовий термін є складеним і перекладається описово, адже в українській мві не існує еквіваленту цьому терміну, хоча його складові є десь зрозумілими: *hate* – *ненависть*, *crime* – *злочин*.

Терміносполучення *law enforcement community* є трикомпонентним і відтворюється у перекладі як *правоохоронні органи*. Цей переклад є еквівалентним, адже в українській мові він є досить вживаним не тільки у юридичній термінології. Родовий термін *law* у цьому прикладі є частиною словосполучення *law enforcement*, пряме значення якого *правозастосування*, тобто визначаємо, що *law* тут розуміється як *право*. Видовий термін *community* відтворюється як *органи*, що є прикладом генералізації.

Терміносполучення *criminal law* є двокомпонентним, тоді як у перекладі воно відтворюється як трикомпонентне і має еквівалент *кримінально-виконавче право*. Родовий термін *law* відтворюється як *право*, що є прикладом генералізації в українській мові, а видовий термін *criminal* піддається додаванню лексеми *виконавчий*, що змінює його структуру і у перекладі він стає складеним.

Загалом, родовий термін *law* у виділених терміносполученнях використовувався за своїм прямим значенням, відповідно у перекладі ми зустрічали еквівалентний відповідник, хоча іноді термін видозмінювався через вплив видових термінів на його значення.

Розглянемо наступні терміносполучення:

legal judgement – *судовий прецедент* [83]

procedural judgement – *процесуальне рішення* [83]

abstract of judgement – *короткий виклад змісту судового рішення* [83]

acquitting judgement – *виправдувальний вирок* [83]

У наведених терміносполученнях родовим терміном є термін *judgement*, що є іменником у первинному значенні та у юридичній термінології означає вирок, рішення. Терміносполучення *legal judgement* відтворюється у перекладі як *судовий прецедент*, що є еквівалентним відповідником в українській мові. Родовий термін *judgement* перекладається як *прецидент*, тобто випадок або подія, що відбулася в минулому та є підставою для аналогічних подій на сьогоднішній день. Цей термін не є юридичним, але у поєднанні з видовим терміном *legal*, він стає двокомпонентним юридичним терміносполученням.

Терміносполучення *procedural judgement* є двокомпонентним і у перекладі відтворюється як процесуальне рішення. Родовий термін *judgement* має своє первинне значення у цьому прикладі та відтворюється за допомогою еквівалента. Видовий прикметник *procedural* у перекладі калькується, що є перекладацьким способом відтворення наведеного терміносполучення.

Терміносполучення *abstract of judgement* є трикомпонентним зі структурною моделлю n+prep+n і відтворюється у перекладі як *короткий виклад змісту судового рішення*. Наведене терміносполучення перекладається за допомогою описового перекладу, адже в українському словниковому записі юридичних термінів немає відповідного еквівалента. Родовий термін *judgement* має своє пряме значення *рішення* у наведеному прикладі. Видовий термін *abstract* має значення витяг, тому можна трактувати, що перекладний варіант короткий виклад є еквівалентним.

Терміносполучення *acquitting judgement* є двокомпонентним і відтворюється у перекладі як *виправдувальний вирок*, що є еквівалентним відповідником наведеного прикладу. Щодо родового терміну, то *judgement* відтворено як *вирок*, що є доцільним у цьому терміносполученні. Видовий термін *acquitting* також має свій еквівалент у перекладі. Вважаємо, що терміносполучення було відтворено калькуванням.

Загалом, родовий термін *judgement* майже у всіх випадках був вжитий у своєму первинному значенні та відтворений еквівалентним відповідником, хоча іноді видові терміни впливали на його значення і у перекладі доводилося використовувати описовий спосіб.

Наступний ряд терміносполучень з родовидовим зв'язком:

adversary criminal trial – кримінальне судочинство [83]

abortive trial – незавершений судовий розгляд [83]

adjourn the trial – відкласти судовий процес [83]

civil trial – цивільний процес [83]

У вищенаведених терміносполученнях родовим терміном є юридичний термін *trial*, який є іменником та має значення *судовий процес*. Розглянемо як він змінює значення з додаванням видового терміну. Терміносполучення *adversary criminal trial*

має у складі три компоненти, а у перекладі два та відтворюється як *кримінальне судочинство*. Родовий термін *trial* у поєднанні з видовим терміном *adversary* утворює термін *судочинство*. Ще один видовий термін *criminal* відтворено калькуванням. Загалом переклад є еквівалентним відповідником наведеного терміносполучення.

Терміносполучення *abortive trial* є двокомпонентним, а в процесі перекладу доється ще один компонент, тому спостерігаємо структурні зміни перекладного варіанту. Перекладом терміносполучення є *незавершений судовий розгляд*, що відтворюється за допомогою описового перекладу. Родовий термін *trial* має своє первинне значення у наведеному терміносполученні і відтворюється як *судовий розгляд*. Видовий прикметник *abortive* має генералізований еквівалент у перекладі.

Двокомпонентне терміносполучення *adjourn the trial* відтворюється у перекладі як *відкласти судовий процес*, що є прикладом застосування трансформації калькування. Знову ж таки, як і в попередньому прикладі, родовий термін має свій еквівалентний відповідник у перекладі, так само як і видове дієслово *adjourn*. У перекладі структура терміносполучення видозмінюється через складеність еквіваленту родового терміну.

Терміносполучення *civil trial* відтворюється як *цивільний процес*. Родовий термін має еквівалент *процес*, але без прикметника *судовий*, а видовий прикметник *civil* також має свій еквівалент. Тому стверджуємо, що наведене юридичне терміносполучення відтворено за допомогою калькування.

Загалом, родовий термін *trial* використовується у складі наведених терміносполучень за своїм прямим значенням як *судовий процес*. У деяких випадках видовий термін змінює його значення, у таких випадках використовується описовий переклад або еквівалентний відповідник. Досить часто спостерігаємо використання калькування в процесі перекладу усіх компонентів терміносполучень.

Отже, розглядаючи юридичні терміносполучення, варто звернути увагу на їхній родовидові зв'язки. При такому зв'язку є родовий термін, що позначає деяке загальне або родове, поняття, і певна сукупність (від 2-х і більше) видових термінів, об'єднаних цим родовим терміном і що позначають більш видові поняття. Видові терміни одного терміносполучення відрізняються один від одного одним або

декількома диференційними ознаками. У юридичній термінології знаходимо ряд терміносполучень, основаних на родовидових зв'язках. Як показало дослідження, найчастотніше родовими термінами є ті, які пов'язані із загальними поняттями у юриспруденції, наприклад: *trial, law, evidence, judgement* та інші. Разом з видовими термінами вони утворюють двокомпонентні або трикомпонентні терміносполучення. У перекладі вони відтворюються різними способами, найчастотніший з яких є еквівалентний відповідник (40%), який знаходимо у словниках юридичної термінології. Також використовується калькування (20%), конкретизація (19%), генералізація значень (12%) та у деяких випадках модуляція (9%), яка у свою чергу видозмінює компонентну структуру терміносполучення, перетворюючи його на однокомпонентний термін.

3.3. Відтворення юридичних терміносполучень зі стилістичною основою у перекладі

Англомовна юридична термінологія є складною для перекладу, адже деякі терміносполучення засновані на стилістичному засобі, які є неабияким викликом для перекладча. Відсутність терміну в словнику являє собою додаткову складність при перекладі таких одиниць. Однак навіть у разі, якщо термін зафіксований в лексикографічних джерелах, можливі труднощі інтерпретації, пов'язані з прямим розумінням складових частин терміна. Наведемо приклад ідіоматичного терміносполучення, який зафіксовано Англійсько-українському словнику юридичних термінів:

arrest of judgement – відстрочка виконання вироку [83]

Вищенаведений трикомпонентний англомовний термін відтворюється українською мовою за допомогою антонімічного перекладу. Термін *arrest* має еквівалентний відповідник *арешт*, що означає покарання у вигляді позбавлення волі або конфіскації майна. В українському варіанті перекладу використовується протилежний за значенням термін *відстрочка*, тобто звільнення від чогось. Термін

judgement відтворюється як виконання вироку, тоді коли пряме значення є *судове рішення*, тобто використовується модуляція.

Найбільшу складність під час перекладу складатиме три групи: терміни, засновані на метафорі, терміни, засновані на метонімії та евфемізмі. Як було розглянуто раніше у роботі, такі терміносполучення досить широко представлені в англійській юридичній термінології. Розглянемо терміносполучення основані на метафорі:

***miscarriages of justice – судові помилки* [83]**

Звичайно кожне терміносполучення, яке ґрунтується на стилістичному засобі має якийсь підґрунття, скажемо походження. Так, наведене терміносполучення вперше було вжито у 1875 по відношенню до Varoda (варіант написання: Varodara) incident – нагоди несправедливого засудження та покарання. Цей термін має кілька трактувань. Так, у справі 1937 року суддя затверджує у справі *Herbet v. Lankershim*, що у випадку, якщо такі грубі помилки призвели до засудження обвинуваченого, рішення має бути переглянуте. Суддя у британській справі 1927 року дещо інакше розуміє термін: помилки правосуддя – це такий відступ від правил правової процедури, що вся процедура перестає бути правовою. Таким чином, у цьому випадку превалює думка про те, що будь-яке неналежне ведення досудового, а також судового процесу є спотворенням правосуддя. У наведеному прикладі трикомпонентний термін відтворюється двокомпонентним і при цьому втрачає свою метафоричність. Лексична одиниця *miscarriage* має первинне значення викидень, в українському перекладі вона відтворюється як *помилка* за допомогою генералізації. Компонент *justice* перекладено еквівалентом *суд, судовий* та в українському варіанті терміну перенесено наперед, тобто використовується перестановка.

Наведемо наступний приклад:

***straw purchase – опосередковане незаконне придбання зброї* [86; 84]**

Наведене терміносполучення містить у своєму складі два компоненти, один з яких надає метафоричності терміну. Лексема *straw* значає *солома*, а *purchase*

– *купівля*. Тобто метафора простежується у тому, що роблячи якусь покупку, ви наражаєтесь на небезпеку, адже вона є недійсною, ніби із соломи. Відповідно, перекладом такого терміносполучення не можу бути калькування чи прямий відповідник. Тому, зустрічаємо описовий переклад опосередковане незаконне придбання зброї, який пояснює наведене терміносполучення нівелюючи метафоризацію.

fishing expedition – збір компрометуючих документів [86; 84]

Наведене метафоричне терміносполучення є досить цікавим за своїм значенням та походженням. Його перше вживання було зафіксовано у 1874 році. Цей термін зареєстровано в офіційних записах засідань судів у кримінальних справах. Метафоричність цього терміну цілком очевидна: йдучи на рибалку, ніколи не знаєш заздалегідь, чи зловиш щось і що це буде. Аналогічна ситуація відбувається, коли детективи чи юристи опитують підозрюваних – вони точно не знають, що вони з'ясуують. Існує інваріант цього терміна, а саме – *fishing trip*, проте він використовується значно рідше. Незважаючи на те, що термін є американським, він також зустрічається і в британському правовому дискурсі. У перекладі метафоричність не передається, тому використовується описовий переклад відповідно до змісту терміносполучення.

money laundering – відмивання грошей [86; 84]

Наведене терміносполучення досить часто використовується у статтях, доповідях на юридичну тематику, тому він використовується і у повсякденному вжитку. Термін був уперше вжитий у 1960-х за аналогією з процесом прання, а зафіксований у документах лише у 1961, а широкого поширення набув у 1973 році після Уотергейтського скандалу. У 2000-х роках з'явився термін *reverse money laundering* – процес, під час якого гроші витрачаються на підготовку та скоєння майбутніх злочинів. Таким чином, зворотний процес (варіант переказу: забруднення грошей, зворотне відмивання грошей) відображає процес використання легальних

засобів для протизаконних дій. У перекладі метафоричність зберігається завдяки калькуванню, також спостерігаємо перестановку компонентів терміносполучення.

bait and switch – «*відволікай і ханай*» [87; 85]

Вищенаведене трикомпонентне терміносполучення означає різновид дрібного шахрайства: реклама надзвичайно вигідних цін чи умов купівлі для залучення покупців у магазин, де з'ясовується, що придбати товар на оголошених умовах важко, а то й неможливо. Як бачимо у перекладі використовується калькування, але метафоричність зберігається завдяки тому, що терміносполучення знаходиться у лапках, щ графічно показує метафору. Такий переклад допустимий у статтях, рекламі, але не у нормативних документах.

no-return-address assassination – *вбивство суспільно-політичного діяча без явних на те причин* [83]

Вищенаведене терміносполучення було використане ще за часів вбивства Джона Кенеді, якого вбили у 1963 році. Поліція та держчиновники вважали, що колишнього президента застрелили без явних на те причин. З того часу саме цей термін використовують, коли описують будь-які вбивства відомих особистей, у разі незрозуміння його причини. Метафоричності юридичному терміну *assassination* (замах, вбивство) надає складена лексема *no-return-address*, яка вказує на те, що немає зворотньої адреси вбивці. У перекладі метафоричність нівелюється і терміносполучення відтворюється описовим перекладом.

to hit and run – *збити людину і втекти з місця події* [83]

Ще одне популярне метафоричне терміносполучення, яке використовується на позначення дорожньо-транспортної пригоди, коли той хто, збив людину, втікає з місця події. Звідси й походить терміносполучення *to hit and run* – збити і втікти. У перекладі метафоричність не відтворюється, натомість описується значення терміносполучення.

Оскільки з часом з'являються нові види злочинів, відповідно, з'являються нові терміни, що позначають ці явища. Прикладом може бути наступне терміносполучення:

white collar crimes – посадові злочини [86; 84]

Цей родовий термін був запроваджений у 1939 році за асоціацією з розподілом працівників на *white та blue collars*. До «білих комірців» відносять офісних працівників, які зазвичай носять білі сорочки на роботу. До «синіх комірців» відносяться працівники фабрик, заводів, тобто робочі люди, які носять сині уніформи на роботі. Тому й виник такий метафоричний термін, що позначає будь-який злочин скоєний фісними працівниками. У перекладі зустрічаємо модуляцію, де *white collar* відтворено за асоціативним змістом. Проте, метафоричність не відтворюється у перекладі.

Вважаємо, що використання зазначених трансформацій у перекладах вищенаведених метафоричних термінів є виправданим, адже втрата метафоричності дає змогу реципієнту повно та чітко зрозуміти сенс терміну.

Аналогічно виглядає ситуація з перекладом термінів, в основі яких лежить метонімічне перенесення:

cumulative punishment – сукупність злочинів [83]

У наведеному прикладі використано антонімічний переклад, оскільки у термінологічному сполученні використано термін *punishment*, що означає покарання. Відповідно у перекладі спостерігаємо антонім *злочин*, таким чином переклад має на увазі визначення покарання за сукупністю злочинів. Прикметник *cumulative* – *сукупний*, замінюється на іменник – *сукупність*.

Наведемо наступний приклад:

bench and the bar – судді і адвокати [87; 85]

В наведеному прикладі *bar і bench* позначають безпосередньо не меблі в судовому залі, а тих, хто розташовується на них, тобто, з одного боку, судді (*bench*), з

іншого – адвокати (bar). Метонімія нівелюється, проте протиставлення та значення зберігається, використовується функціональна заміна лексичних одиниць.

Похідним метонімічним терміном слугує наступний приклад:

bench trial – *судовий процес без присяжних* [83]

Вищенаведений термін зображує поняття проведення судового процесу тільки з суддею (bench) без присяжних (bar). Відповідно у перекладі двокомпонентний термін відтворюється описовим перекладом.

Таку ж тенденцію зустрічаємо в наступному прикладі:

bar association – *асоціація адвокатів* [83]

Двокомпонентний термін відтворюється за допомогою калькування association – асоціація та нівелювання метонімічного перенесення. Лексема *bar* у цьому терміносполученні зображує адвокатів, але якщо зберегти метафоричність у перекладі, то для українського реципієнта такий переклад буде незрозумілим.

Серед юридичних терміносполучень з метафоричним забарвленням є чимало жаргонізмів, які вживаються у певних ситуаціях спілкування (підозрюваний/обвинувачений/засуджений та адвокат, між кількома адвокатами) та не вживається в офіційних ситуаціях, що вимагають дотримання протоколу (судові засідання, апеляційні та касаційні слухання). Крім того, юридичні терміносполучення схильні до варіативності, що обумовлено, з одного боку, орфографічними відмінностями британського та американського діалектичних варіантів англійської мови, з іншого – пояснюється різними процесами становлення англійської та американської термінології. Крім того, існують і лексичні варіанти, представлені в британській та американській англійській. Варіативність терміна представляє певну проблему з погляду прагматики. Наведемо приклад такого терміносполучення:

hats and bats – *наглядачі у в'язниці у формі* [86; 84]

Саме таке терміносполучення є прикладом жаргонної мови, якою користуються в сновному у кримінальному праві. Спостерігаємо використання

метонімічного переносу, адже під *hats and bats* («фуражками та битами») розуміємо наглядців у місцях позбавлення волі, які одянені у свою форму, яка має у своєму складі саме фуражки та бити. У перекладі звичайно метонімічне перенесення нівелюється, адже при калькуванні для реципієнта буде незрозумілим такий переклад, тому використовується описовий спосіб перекладу.

Ще однією групою терміносполучень, які найчастіше викликають труднощі в процесі перекладу з англійської на українську, є евфемізм. Існує безліч визначень терміну евфемізм. О.С.Ахманова у своєму «Словнику лінгвістичних термінів» визначала цей термін наступним чином: «троп, що полягає в непрямому, прикритому, ввічливому, пом'якшеному позначенні якогось предмета» [88, с. 55]. Як відзначає А. Д. Швейцер, евфемістична номінація являє собою результат компромісу між семантикою та прагматикою, тобто між відображенням сутності денотату та інтересів мовця. Перелік подібних визначень з легкістю можна розширити, однак завданням цього дослідження є розглянути специфічні риси евфемізмів у юридичній термінології та особливості їхнього перекладу українською мовою [72, с. 76].

Загалом той факт, що в юридичній термінології будь-якої мови присутні численні евфемізми, не викликає подиву, оскільки юридична сфера найчастіше стосується не найприємніших, а найчастіше – табуйованих концептів, поряд з такими як анатомія та фізіологія людини, медицина, військова справ та інше. На думку багатьох філологів, евфемізм є однією із найбільш динамічних галузей у лексиці сучасної англійської мови. Причиною підвищеної «рухливості» плану вираження евфемізмів є наступний факт: незважаючи на те, що спочатку термін, який замінює деякий інший, не має негативних конотацій, він часто схильний до придбання пейоративного значення, і, отже, виникає потреба у введенні в ужиток нового евфемізму.

Один із найвідоміших дослідників евфемізмів В. Ворен наводить класифікацію способів утворення евфемізмів і ділить причини їх виникнення на 4 основні групи:

- 1) навмисна двозначна мова (металепсис, метафори, паронімічна заміна, антифразис);
- 2) навмисна нечітка мова (прономіналізація, антономазія, еліпсис, книжність);
- 3) навмисне нечітке мовлення (видове перенесення, синекдоха, мейозис;
- 4) мова, не обтяжена побутовими асоціаціями [82, с. 128].

Терміни, які незмінно привертали увагу як лінгвістів-термінологів, так і юристів, це: *ethnic cleansing*, або *disinfection*, а також *collateral damage* [83]. Перші два означають, по суті, те саме явище – геноцид, етнічні зачистки, навмисне усунення певних етнічних чи національних груп. Найбільшого поширення ці терміни-евфемізми набули у 90-ті роки під час війни у Косово.

***ethnic cleansing* – етнічна зачистка [83]**

Наведене терміносполучення-евфемізм використовується на позначення періоду геноциду, коли була спроба знищити багато народів, у тому числі й українців. Такий евфемізм зустрічаєм навіть у підручниках з правових дисциплін, адже це терміносполучення використовується на міжнародному рівні. У перекладі спостерігаємо калькування терміносполучення, адже українським реципієнтам є зрозумілий цей евфемізм.

***collateral damage* – побічний збиток [83]**

Наведене терміносполучення означає жертви серед цивільного населення внаслідок воєнних дій. Це термінологічне словосполучення набуло широкого поширення у роки війни в Іраку (2003-2011). Його використовували у різного роду правових документах та звичайно в процесі аналізу наслідків воєн. У перекладі вбачаємо конкретизацію значень, що адекватно відтворює евфемістичне забарвлення терміносполучення.

Наведемо ще приклад евфемізму, який використовується у юридичній термінології:

***sexual assault* – сексуальне насильство [83]**

Наведене терміносполучення є евфемізованим, тому що первинний термін на позначення цього злочину є *rare* – *згвалтування*. Оскільки такий термін є неприйнятним у правових документах, був створено наведений евфемізм. У перекладі спостерігаємо калькування, де обидва компоненти відтворено їхніми прямими значеннями.

***carnal knowledge* – статевий акт [83]**

Таке евфемістичне терміносполучення часто використовується у складанні протоколів про сексуальне насильство, або інших правових документах. Якщо перекласти обидва компоненти окремо, то визначимо, що *carnal* має значення *тілесний, плотський*, а *knowledge* відповідно – *знання*. Тобто евфемізоване терміносполучення можна розуміти як знання про тіло. В українському перекладі евфемізіція значення нівелюється і використовується прямий відповідник.

Отже, найскладнішим для перекладача матеріалом є терміносполучення, утворені внаслідок метафоризації чи метонімії, а також різні типи евфемізмів. Дослідження показало, що терміни, основані на метафорі, практично не зберігають метафоричний образ і експресію у перекладі, тоді як метонімічне перенесення іноді зберігається в українському перекладі. Серед евфемізмів вдалося виділити терміносполучення, які успішно виконують функцію евфемізму – приховування основного значення терміна. В процесі перекладу евфемізмів необхідно спочатку визначити вихідний термін, що «замінюється». Загалом, при відтворенні терміносполучень, основаних на метафрі, метонімії, евфемізмах було використано наступні способи перекладу: описовий переклад (10%), калькування (21%), конкретизація (19%), функціональна заміна лексичних одиниць (15%), антонімічний переклад (10%).

ВИСНОВКИ

У роботі подано аналіз англійських юридичних терміносполучень, їх типологія та функціонування, а також способи їх відтворення в українському перекладі.

Дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1. Серед спеціальних слів можна виділити спеціальні терміни та професіоналізми. Термін визначається як слово або словосполучення, яке існує в рамках певної спеціальної (професійної) сфери знання, позначає спеціальне поняття певної галузі, що вимагає суворої дефініції, вживається в спеціальних умовах і є вербалізованим результатом професійного мислення. Найбільш істотними і визначальними властивостями терміну є його співвіднесеність з науковим поняттям, дефініція і системність. Основними властивостями терміну є системність, незалежність від контексту і однозначність. Термін є найбільшим точним, концентрованим визначенням наукового або технічного поняття. Саме терміни визначають інформаційний зміст галузевого тексту, організують, структурують і кодують спеціальну інформацію. існує велика кількість класифікацій термінів за різними ознаками, що свідчить про те, що в мові галузевої літератури функціонує величезна кількість термінів. Проте їхня кількість постійно поповнюється новими термінами, що вимагають не тільки класифікації, а й перекладу. Неясність юридичного терміну зазвичай пояснюється неточністю вибору лексичного еквівалента, відмінністю термінів, неправильним вибором терміну з точки зору його стилістичної приналежності.

2. Системна природа юридичної термінології підтверджується, по-перше, взаємообумовленістю термінів, по-друге, добре розвиненими родовидовими відносинами між термінами цієї системи. Орім родовидових відносин, у аналізованій терміносистемі також добре розвинені синонімічні та антонімічні відносини, а також стилістично-забарвлені терміни. Основними вимогами до юридичних термінів є: однозначність, ясність, загальноновизнаність, апробованість, стислість, самозрозумілість і стійкість. Юридичні терміносполучення – це поєднання слів, що виражають поняття у тій чи іншій галузі права, є органічною частиною системи

понять цієї галузі та мають чітко, офіційно зазначене визначення у нормативних актах, підручниках, юридичних словниках та енциклопедіях. Серед юридичних терміносполучень потрібно виділити певні частотні моделі побудови, а саме: номінативні, ад'єктивні, а також вербальні моделі. Окрім термінологічних словосполучень, у юридичній терміносистемі присутня велика кількість акронімів, епонімів. Також, деякі терміносполучення ґрунтуються на стилістичному засобі: метафорі, евфемізмах, метонімії.

3. Для вибору найоптимальнішого способу перекладу галузевих термінів необхідно враховувати не тільки стандартні вимоги, що висувуються до терміну, але вплив певних мовних тенденцій і екстралінгвістичних чинників. Ситуація, коли в мові перекладу існує однозначний і офіційно закріплений еквівалент одиниці перекладу, очевидно, не викликає певних проблем в процесі їх відтворення. Тоді як у другій ситуації, з причини відсутності загальноприйнятого еквівалента, виникають певні труднощі. Слідом за С. Гриньовим-Гриневичем ми виділяємо наступні можливі способи перекладу юридичних терміносполучень: транслітерація або транскрипція з наданням короткого тлумачення терміну; калькування (якщо термін з'явився у мові шляхом семантичного перенесення); вилучення; описовий переклад; модуляція, за якої вихідне слово або словосполучення замінюється іншим з логічних міркувань і здійснюється підбір контекстуального синоніма; функціональні заміни.

4. Актуальність дослідження проблематики юридичної термінології підтверджується тим фактом, що лише за останні 15 років були проведені численні дослідження у цій галузі. Практична значимість робіт, присвячених термінознавству та галузевій термінології, полягає як в оптимізації міжмовної комунікації, так і процесу відбору лексики для професійного навчання та перекладу. Наразі дослідники говорять про сформовану юридичну терміносистему, оскільки досліджуваний матеріал відповідає вимогам, що пред'являються системам термінів: вона заснована на розвиненій системі родовидових зв'язків термінів; терміни цієї системи є взаємозалежними. Слід зазначити, що оскільки юридичні терміни досить численні, йдеться про макротермінологію, яка складалася з найдавніших часів донині. Серед найактуальніших досліджень, на які ми посилаємось в процесі аналізу функціонування

та перекладу англomовних юридичних терміносполучень, виділяємо роботи Н.П. Глинської, А.Г. Анісімової, Т.П. Некрасової, Т.В. Риженкової, О.С. Ахманової, Л.І. Хасіної, О.В. Авакова.

5. Сучасний когнітивний напрямок термінознавства підкреслює ознаку терміну як результату професійного мислення засобу орієнтації у професійній сфері. Термін необхідно розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми. Терміносистеми мають всі ознаки систем – структурність, цілісність, складність поведінки та ін., тому вони і можуть вивчатися методами системології. Слідом за В.М. Лейчиком, ми визначаємо терміносистему як знакову модель певної теорії спеціальної галузі знань чи діяльності; елементами терміносистеми є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної галузі природної мови, а структура в цілому адекватна структурі системи понять даної теорії. С.А. Добричеву вдалося виділити ядерну, чи центральну, частину юридичної терміносистеми, яку становлять класичні термінологічні одиниці, які мають універсальний характер. Автор доводить, що ядерна частина юридичного термінологічного корпусу сучасної англійської мови не є тематично однорідною, вважаючи, що значну групу юридичних термінів ядерного статусу становлять одиниці, які мають структурно-семантичні аналоги в інших мовах. Периферійна зона юридичної термінологічної макросистеми сучасної англійської мови представлена, на думку вченого, в основному, конститuentами, що належать практично до загальноповживаної лексики, яка має лише тематичну «забарвленість».

6. У нашому дослідженні було використано ряд методів дослідження, які допомогли якнайкраще дослідити зазначені аспекти юридичних терміносполучень, а також їх перекладу українською мовою. Лінгвоправовий аналіз було використано задля розробки рекомендації щодо впорядкування, систематизації та оформлення юридичної термінології. Головна причина уточнення та заміни понять юридичної системи полягає у зміні державної політики у досліджуваній галузі, саме лінгвокультурогічний аналіз допоміг нам визначити особливості англomовних юридичних терміносполучень. Порівняльний аналіз було використано для виявлення та опису загальних властивостей та особливостей юридичної термінології англійської

та української, розкриття їх індивідуально-мовної специфіки, а також встановлення закономірностей формування цих термінологій. Словниково-семантичний аналіз юридичних терміносполучень дозволив визначити доцільність поєднання термінів у словосполученнях, визначити відповідність їх перекладу в українських словникових перекладах. Понятійний аналіз використовується для визначення понятійного поля терміносполучень родовидових зв'язків та порівняння їх з перекладеними поняттями. Компонентний аналіз використовується для визначення складових термінів у юридичних терміносполученнях, їхніх словникових дефініціях у мові перекладу. Системний аналіз було використано задля виокремлення властивостей юридичної термінсистеми, її основних понять та функціонування у мові. Перекладацький аналіз допоміг визначити способи відтворення англomовних юридичних терміносполучень в українській мові та дослідити їх еквівалентність.

7. Проаналізувавши ряд юридичних терміносполучень, а саме їх структурної складової, було виділено наступні структурні моделі: noun + noun; noun + preposition + noun; adjective / Participle II + noun; verb + noun; verb + preposition + verb; verb + preposition + noun; preposition + noun; adjective + preposition + pronoun. У перекладі наведені структурні моделі терміносполучень відтворюється за допомогою калькування (25%), перестановки (19%), вилучення компонентів терміносполучення (11%), еквівалентний відповідник (10%), додавання компонентів (10%), описовий переклад (9%) та рідше модуляція (7%), генералізація (5%) та конкретизація (4%). Юридичні терміносполучення латинського походження мають структурну формулу prep + n; adj + prep + pron та відтворюються описовим перекладом. Загалом, найчастотнішою моделлю структури досліджуваних терміносполучень є n+n, n+prep+n, adj+n, v+n, які у перекладі зберігають свою структуру, будучи двокомпонентними та трикомпонентними термінами.

8. Розглядаючи юридичні терміносполучення, варто звернути увагу на їхній родовидові зв'язки. При такому зв'язку є родовий термін, що позначає деяке загальне або родове, поняття, і певна сукупність (від 2-х і більше) видових термінів, об'єднаних цим родовим терміном і що позначають більш видові поняття. Видові терміни одного терміносполучення відрізняються один від одного одним або декількома

диференційними ознаками. У юридичній термінології знаходимо ряд терміносполучень, оснований на родовидових зв'язках. Як показало дослідження, найчастотніше родовими термінами є ті, які пов'язані із загальними поняттями у юриспруденції, наприклад: trial, law, evidence, judgement та інші. Разом з видовими термінами вони утворюють двокомпонентні або трикомпонентні терміносполучення. У перекладі вони відтворюються різними способами, найчастотніший з яких є еквівалентний відповідник (40%), який знаходимо у словниках юридичної термінології. Також використовується калькування (20%), конкретизація (19%), генералізація значень (12%) та у деяких випадках модуляція (9%), яка у свою чергу видозмінює компонентну структуру терміносполучення, перетворюючи його на однокомпонентний термін.

9. Найскладнішим для перекладача матеріалом є терміносполучення, утворені внаслідок метафоризації чи метонімії, а також різні типи евфемізмів. Дослідження показало, що терміни, основані на метафорі, практично не зберігають метафоричний образ і експресію у перекладі, тоді як метонімічне перенесення іноді зберігається в українському перекладі. Серед евфемізмів вдалося виділити терміносполучення, які успішно виконують функцію евфемізму – приховування основного значення терміна. В процесі перекладу евфемізмів необхідно спочатку визначити вихідний термін, що «замінюється». Загалом, при відтворенні терміносполучень, оснований на метафорі, метонімії, евфемізмах було використано наступні способи перекладу: описовий переклад (10%), калькування (21%), конкретизація (19%), функціональна заміна лексичних одиниць (15%), антонімічний переклад (10%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Авакова О.В. Формирование и функционирование английской юридической терминологии в процессе становления государства и права в Англии: дисс. ... канд. филол. наук. М., 2006. 208 с.
2. Акуленко В. В. Интернациональные элементы в лексике и терминологии. Харьков : Вища школа, 1980. 225 с.
3. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2004. 352 с.
4. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. СПб. : Союз, 2014. С. 7-12
5. Алимов В.В. Юридический перевод. Практический курс. Английский язык. М.: Ком.Книга, 2005. 160 с.
6. Анисимова А. Г. К вопросу о переводе терминов гуманитарных наук. Язык. Сознание. Коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва : МАКС Пресс, 2002. Вып. 21. С. 139-143.
7. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. М.: Школа, 1995. 472 с.
8. Базалина Е.Н. К проблеме перевода терминов научно-технических текстов. Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2009. №1. С.102-107.
9. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва: «Международные отношения», 1975. 240 с.
10. Барсукова М.П. К вопросу изучения медицинского дискурса. Саратовский научно-медицинский вестник. 2002. 77 с.
11. Боцман А.В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. К., 2006. 20 с.

12. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. Избранные труды: Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. С. 162-189.
13. Влахов С. И. Непереводимое в переводе. М.: «Международные отношения», 1980. 134 с.
14. Власенко С.В. Отраслевой перевод: синонимизация терминологии как метод компенсации системного диссонанса англо-русских терминосистем. Вестник Московского государственного лингвистического университета. 2007. №532. С.171-183.
15. Власенко С.В. Перевод юридического текста: когнитивные особенности номинации и реалии-профессионализмы в языковой паре английский-русский / Филологические науки в МГИМО : сб. науч. тр. № 21(37). М. : МГИМО, 2005. С. 129-140.
16. Волгина М.Ю. Перевод терминов как ключевых единиц специального текста. Перспективы науки и образования. 2013. №6. С.170-175.
17. Володина М.Н. Теория терминологической номинации. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1997. 180 с.
18. Володина М. Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) / М. Н. Володина. Москва : Издательство Московского Университета, 2000. 128 с.
19. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. Тр. Моск. Гос. ин-та истории, философии и литературы. 1949. Т. V. С. 25-33.
20. Глинская Н.П. Юридическая терминология в разных функциональных стилях английской речи. Автореф. дис... канд. филол. наук.: 10.02.04. М., 2002. 18 с.
21. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах. М. : Высшая школа, 1987. 105 с.
22. Голованова Е.И. Введение в когнитивное терминоведение: учеб. пособие. М.: ФЛИНТА: Наука, 2011. 224 с.
23. Гринев С.В. Введение в терминоведение. М., 1993.160 с.

24. Гринев-Гриневиц С. В. Введение в терминоведение. М.: Московский лицей, 1993. 309 с.
25. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение. М.: Академия, 2008. 304 с.
26. Дусаев Р.Н. Основные правовые системы современности. Учебное пособие по теории государства и права. М.: Высшая школа, 2003. 198 с.
27. Иконникова В. А., Цверкун Ю. Б. Взаимодействие центробежной и центростремительной тенденций развития терминосистемы школьного образования Англии / Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика». 2017. № 2. С. 23-33.
28. Казакова Т.А. Практические основы перевода. СПб: Союз, 2002. 320 с.
29. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии / Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности: сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2001. С. 3-16.
30. Казарина С.Г. Типологические исследования в терминоведении. Филологические науки. М., 1998. № 2. С. 66-73.
31. Казарина, С.Г. Типологические характеристики отраслевых терминологий. Филологические науки. М., 1998. № 5. С. 125-128.
32. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов. М.: Наука, 1977. 86 с.
33. Капшутарь Е.С. Метафоризация как средство терминообразования на примере англоязычной терминологии уголовного права. Преподаватель XXI век. 2016. №2, том 2. С. 321-326.
34. Карашук П.М. Словообразование английского языка: Уч. пособие для вузов по спец. «Романо-германские языки и литература». М.: Высшая школа, 1977. 303 с.
35. Ковтун О. В. Особливості перекладу англійських авіаційних термінів українською мовою. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: зб. наук. праць. К.: Аграр Медіа Груп, 2017. С. 193-197.
36. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высш. школа, 1990. 253 с.

37. Косов А.В. Некоторые различия системной организации терминологии по сравнению с организацией общей лексики. Термин и слово. Горький: Изд-во Горьк. ун-та, 1980. С. 13-22.
38. Кувалдина М. М. Культурный компонент лексики английского языка. Альманах современной науки и образования. 2011. № 8 (51). С. 168-169.
39. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М., 1963. 125 с.
40. Левитан К.М. Юридический перевод: основы теории и практики. М. : Екатеринбург, 2015. 352 с.
41. Лейчик В. М. Проблемы отечественного терминоведения в конце XX в. Вопросы филологии. 2000. № 2. С. 20-29.
42. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Москва : Либроком, 2006. 256 с.
43. Лейчик В.М., Шелов С.Д. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод. М.: Всесоюзный центр переводов, 1990. 80 с.
44. Лотте Д. С. Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов. Л.: Издательство Академии наук СССР, 1941. 26 с.
45. Максименко Е.С. Национально-культурная специфика отраслевых терминосистем: на материале английской и американской юридической терминологии: Дисс. ... канд. филол. наук. Саратов, 2002. 194 с.
46. Марчук Ю.Н. Основы терминографии: Методическое пособие. Методическое пособие. М.: ЦИИМГУ, 1992. 76 с.
47. Мякшин К. А. К вопросу об основных признаках термина. Альманах современной науки и образования. № 8. Тамбов, 2009. С. 112-114.
48. Некрасова Т.В. Терминологические единицы как средство эффективности иноязычного общения в профессиональной сфере / Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2008. №1. С.74-80.
49. Павлова Е.В. Специфика передачи терминов различных типов при переводе с английского языка на русский. Интерэкспо. Гео-Сибирь. 2014. №2. С.59-63.

50. Пронина Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы. 3-е изд., перераб. и доп.. М. : Высшая школа, 1986. 217 с.
51. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. М. : Просвещение, 2000. 253 с.
52. Рыженкова Т.В. Специфика процесса транстерминологизации в отраслевой терминосистеме (на материале русской и английской терминологии правоведения): Дисс. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2001. 187 с.
53. Сандалова Н.В. Вариологические аспекты юридических терминов в русском и английском языках: Дисс. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2010. 281 с.
54. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Изд. 2-е, испр. Москва: URSS, 2007. 366 с.
55. Суперанская А.В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. М.: ЛИБРОКОМ, 2012. 248 с.
56. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы. К.: Изд-во Киевского ун-та, 1963. 92 с.
57. Татаринов В.А. Теория терминоведения. Т. 1: Теория термина: История и современное состояние. Московский Лицей Москва, 1996. 311 с.
58. Стежко Ю.Г. Лингвокультурный и социокультурный аспекты проблемы перевода терминов. Молодой учёный. 2013. №7 (54). С.496-502.
59. Сдобников В. В. Коммуникативно-функциональный подход к переводу в западном переводоведении / Известия Волгоградского государственного педагогического университета. № 10 (54). Волгоград, 2010. С. 53-57.
60. Терпак М.А. Исследование терминологии научно-технического стиля, как одного из видов информативного перевода. Наука и культура России. 2011. С.281-284.
61. Тихоненкова Д. Переклад англійських юридичних терміносполучень українською мовою / збірник тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура». Київ, 2021. С. 138-142.

62. Тихоненкова Д. Переклад фразеологічних зворотів англомовної юридичної терміносистеми українською мовою / збірник наукових праць «Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості». Київ, 2021. С. 147-151.
63. Татаринов В.А. Теория терминоведения. Т. 1: Теория термина: История и современное состояние. Московский Лицей Москва, 1996. 311 с.
64. Фомина И.Н. Семантическая деривация в формировании английской политической терминологии: Дисс. ... канд. филол. наук. М., 2006. 189 с.
65. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. 5-е изд. СПб.: Филологический факультет СПбГУ. М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 416 с.
66. Фомина И.Н. Семантическая деривация в формировании английской политической терминологии: Дисс. ... канд. филол. наук. М., 2006. 189 с.
67. Хасина Л.И. Место и специфика глагольных лексем и словосочетаний в отраслевой терміносистеме: на материале русской и английской юридической терминологии: Дисс. ... канд. филол. наук. Саратов, 2003. 168 с.
68. Хижняк С.П. Англо-американская и русская терминология права: Социолінгвістический аспект возникновения и развития: учеб. пособие. Саратов: СГАП, 1998. 78 с.
69. Хижняк С.П. Юридическая терминология: Формирование и состав. Под ред. Л. И. Баранниковой. Саратов: Изд-во Саратов. Ун-та, 1997. 136 с.
70. Циткина Ф.А. Терминология и перевод. Львов: Издательское объединение «Вища школа» (ЛГУ), 1988. 162 с.
71. Чернов Г. В. Контекстно-свободная и контекстно-связанная имплицативность и проблема перевода / Текст и перевод. М. : Наука, 1988. С. 51-63.
72. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. М.: Воениздат, 1973. 280 с.
73. Щетинкин В.Е. Пособие по переводу с французского языка на русаки. М.: Просвещение, 1987. 160 с.
74. Akhmanova O.S., Agarova G.N., Nalepin V.L. Terminology: Theory and Method. Moscow: MGU, 1974. 205 pp.

75. Felber H. Terminology Manual. Paris: UNESCO, Infoterm, 2002. 457 p.
76. Grisham J. The Firm. New-York: A Dell Book, 2003. 487 p.
77. Lutz W. Doublespeak. Public Relations Quarterly. Winter 1988-1989. P. 45-50.
78. Levy J. Translation as a Decision Process / *The Translation Studies Reader*. L., N.Y. : Routledge, 2000. P. 148–159.
79. Newmark P. About Translation: Multilingual Matters. Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 1991. 342 p.
80. Turner M. Reading minds: the study of English in the age of cognitive science. Princeton, NJ : Princeton Univ. Press, 1991. 318 p.
81. Veisbergs A. Euphemisms in General (Monolingual and Bilingual) Dictionaries. Proceedings of the 9th Euralex International Congress. Stuttgart : Eurolex. 2000. Vol. II. P. 773-780.
82. Warren B. What euphemisms tell us about the interpretation of word / B. Warren. *Studia linguistica*. 1996. V. 46, № 2. P. 128-172.

Джерела ілюстративного матеріалу

83. Коломоєць Т.О., Іваненко С.В. Англійсько-український словник юридичних термінів. Запоріжжя, 2017. 316 с.
84. Анатомія кібератаки: крок за кроком. URL: <https://www.law.com/legaltechnews/2021/11/19/the-anatomy-of-a-cyberattack-step-by-step/ua>
85. Віртуальне патентне маркування у світі NFT URL: <https://www.law.com/thelegalintelligencer/2021/11/23/virtual-patent-marking-in-an-nft-world/ua>
86. The Anatomy of a Cyberattack: Step-by-Step. URL: <https://www.law.com/legaltechnews/2021/11/19/the-anatomy-of-a-cyberattack-step-by-step/>
87. Virtual Patent Marking in an NFT World. URL: <https://www.law.com/thelegalintelligencer/2021/11/23/virtual-patent-marking-in-an-nft-world/>

Довідкова література

88. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Едиториал УРСС, 2004. 576 с.
89. Додонов В.Н., Ермаков В.Д., Крылова М. Большой юридический словарь. М.: Инфра-М, 2001. 790 с.
90. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я, Єрмоленко, С. П, Бибик, О. Г. Тодор. К.: Либідь, 2011. 223 с.
91. Гринчишина Д. Англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2004. 1700 с.
92. Зубков М. Сучасний англо-український та україно-англійський словник. Х.: Школа, 2005. 384 с.
93. Петровский Б.В. Энциклопедический словарь медицинских терминов: в 3 т. М.: Советская энциклопедия, 1983.
94. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К, 2006. 231 с.
95. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Х.: ПП «ТОРСШГ плюс», 2007. 672 с.
96. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. 694 с.
97. Horton N. The Continuum Encyclopedia of Literature. L.: Continuum Int. Publ. Group, 2005. 275 с.
98. McArthur T. The Oxford Companion to the English Language. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.
99. Vareman H. Dictionary of Medical Terms. 4 ed. London : Bloomsbury Publishing, 2004. 256 p.
100. Collinge N. An Encyclopedia of Language. London: Routledge, 1990. 1011 p.

Інтернет-джерела

101. Гаврилова И.А. Термины-метафоры в составе англоязычной юридической терминологии URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/terminy-metafory-v-sostave-angloyazychnoy-yuridicheskoy-terminologii>

102. Самойлов Д.В. О переводе медицинского текста. URL: <http://www.practica.ru/Articles/medical.htm>
103. Маркалова Н. Языки и лингвистика (языкознание) URL: http://fantasy-mir.ru/publ/ja/jazyki_i_lingvistika/54-1-0-589.
104. Britannica Concise Encyclopaedia. URL: <http://www.britannica.com/>.
105. Chesterman A. Memetics and translation strategies. URL: <http://www.helsinki.fi>

ДОДАТКИ

Основні вимоги до юридичної термінології

Основні причини неточного перекладу галузевої термінології

розвиток наукової думки

(для нового поняття ще немає відповідного терміна, і для його найменування в перший час використовується найближчий або подібний за змістом термін)

стилістична ціль

(перекладач може вдаватися до використання синонімів терміну або його коротких текстуальних варіантів, щоб уникнути зайвої монотонності тексту і множинних повторів)

**проста неуважність або
некомпетентність
перекладача**

Найпоширеніші моделі англomовних юридичних терміносполучень

noun + noun: *jury selection* – вибір присяжних

noun + preposition + noun: *age of consent* – повноліття

adjective / Participle II + noun: *preventive detention* – запобіжний захід

verb + noun: *to depose a witness* – усунути свідка

verb + preposition + verb: *to (re)appear for trial* – (повторно) з'явитися до суду

preposition + noun: *contra legem* – проти закону

adjective + preposition + pronoun: *malum per se* - діяння, погане саме собою і шкідливе за наслідками, незалежно від ступеню покарання за законом

Юридичні терміносполучення зі стилістичною основою та їх переклад

<i>Стилістична основа</i>	<i>Приклад</i>
Ідіоматичний вираз	<i>arrest of judgement – відстрочка виконання вироку</i>
Метафора	<i>miscarriages of justice – судові помилки</i>
Метафора	<i>straw purchase – опосередковане незаконне придбання зброї</i>
Метонімічне перенесення	<i>bench and the bar – судді і адвокати</i>
Метонімічне перенесення	<i>bar association – асоціація адвокатів</i>
Жаргонізми	<i>hats and bats – наглядачі у в'язниці у формі</i>
Евфемізм	<i>collateral damage – побічний збиток</i>
Евфемізм	<i>sexual assault – сексуальне насильство</i>

Відсотковий показник способів перекладу юридичних терміносполучень

